

Scripta Annalia

EELK LÄÄNE PRAOSTKONNA AASTAKIRJAD
2010

Haapsalu Toomkiriku taastamine ja pühitsemine 1990

Ajalugu on aja lugu

Ajalugu on omalaadne aja lugu. Nii nagu teleri pildi moodustavad punkti-kesed — mida rohkem pikseleid, seda teravam pilt —, nii moodustub ka ajalugu üksikuist hetkest — mälu- ja dokumentidest. Lennart Meri kirjutab: „Muinasluulest ja tuulest kirjutades olen vahel, harva küll, mõelnud ka ajaloo peale. Minevik ei ole veel ajalugu ja fakt ei ole tõde. Neil on isegi kaunis vähe ühist. Ajalugu on teadus. Tõsi, teda on raske defineerida. Erinevalt bioloogiast uurib ta inimest kui sotsiaalset nähtust ja teeb seda teadusliku meetodi abil, mida nimetame üldsotsioloogiaks või ka ajalooliseks materialismiks. Tulemuseks on lause: see võis nii olla ja tõenäoliselt oligi. Luuleraamatus oleme piirdunud lihtsama küsimusega: kas see võis nii olla? /.../ Niisiis on elav side minevikuga inimese kui sotsiaalse olendi tunnuseid, inimesest lahutamatu, ning on juba aastamiljoneid mõjutanud inimliigi arengut. Eks järeldu sellest lihtne tõde: mida kiiremaks läheb areng, seda olulisemaks muutub ajalugu.” (Lennart Meri, Presidendi kõned. Kus lõpeb luule, kust

algab ajalugu? Lk 114–115, Ilmamaa, Tartu 1996)

Paarkümme aastat tagasi osalesin konsultatsioonidel, kuidas tulla toime minevikuga. Tegemist oli põhiliselt Ida-Euroopa kirikute esindajate kohtumistega. Karm aeg hakkas jääma seljataha, Berliini müür oli langenud, orjastusest vabanenud rahvad kujutasid ette, et ees seisavad ainult päikeselised päevad. Mäletame seda kahekümne aasta tagust eufooriat ka siin armsal Maarjamaal. Paljus ongi ootused realiseerunud, aga ei ole lihtsaid ega odavaid lahendusi. Meenutan seda, sest tänavu, eelmisel ja tuleval aastal möödub pöördelistest sündmustest 20 aastat.

Rahvusvahelistel konverentsidel küsitakse tihti peale: „Mis on teil muutunud?” Olen vastanud: „Lihtsam on öelda, mis meil muutunud ei ole.” Riik, riigipiirid, ühiskondlik kord, majanduslikud sidemed, raha ja palju muud on muutunud. Inimesed elavad kodumaal nagu välismaal. Paljude muudatuste eest võime Jumalat tänada. Teisalt aga näeme, et inimene ise võib välistest muu-

datustest hoolimata jääda kinni vanasse. Lootsime, et vabadus toob inimesed kirikusse ja noored saavad usuõpetuse kaudu tasakaalustatud pildi kristlikest väärtustest. Viimased uuringud aga ei kinnita seda. Kas oleme teinud midagi valesti? Kas oleme seadnud asjad valesse tähtsusjärjekorda? Küllap vist. Loosung „esmalt rikkus ja siis vaimsed väärtused” ongi üks noore ühiskonna lastehaigusi.

Järgmistel lehekülgedel heidame ilustamatu pilgu Lääne praostkonna koguduste ja kogukonna elule. Täna kõiki kaasautoreid ja toimetust. Loodan, et pilt, mille siin jäädvustame, annab midagi ka tulevastele põlvetele ajalugu uurides. Teisalt on siin palju tundelist ja nägemuslikku. See vihik ei saaks ilma sõpruspraostkonna Schmalkaldeni rahalise toetuseta. Sellele lisame igaüks ka oma rahalise panuse, mis loodetavasti on kordi väiksem kui asja enese väärtus.

Head lugemist!

Tiit Salumäe
Praost

Kirik on vaimulik kodu

Hea Lääne praostkonna rahvas! Teame, et Läänemaa pinnas pole kõige viljakam, mõnel pool katab kivi vaid õhuke mullakiht — nagu oli minu vanematekodus Kõmsil. Teisel laiuvad sood ja rabad. Ometi on inimesed siin elanud aastasadu. Neid on hoidnud kinni kodu-armastus, eelkäijate vaev ja hool, nad on juurduvad selles ning sirgunud tugevaks ja viljakaks ka kesistes oludes.

Nii on lugu ka jumalariigi põllumaaga. Miks ikka leidub kirikulisi — ja mitte ainult jõulupühal? Ajavaim ei paista seda ju alati soosivat. Inimeste südamed tunduvad kõvad ja kivised, argimured kipuvad lämmatama ideaale, kogudustel on majanduslikult vähe võimalusi. On aga midagi palju enam! Usk juurdub Jumala armastuses, mis on ilmunud jõululapses Jeesuses Kristuses. See toidab, teeb tugevaks ja viljakaks.

Taas on saanud aktuaalseks küsimus: Mida tähendab kodu ja mis toob sinna tagasi? Kirik on vaimulik kodu sellepärast, et tema sõnum annab meile meelevalla saada Jumala lasteks ja taevase kodu pärijaks — ühtaegu vendadeks ja õdedeks,

kes kannavad üksteise koormat. Kodu on armastuse asupaik. Kui kaob armastus, muutub kõledaks ja tühjaks ka kodu. Jumala armastus sünnitab armastust ja ehitab kodu.

Tänaan iga kaaskristlast ja koguduse liiget, kes Jumalat ja kodukirikut armastades toob sinna kaasa kodusoojust ja elustavat armastust ning oma usku sõna ja teoga jagades teeb viljakandvaks ka inimsüdamete vaese ja viletsa põllumaa. Jõulusõnum ei aegu, sest Jeesus on tulnud maailma kõigi tulevaste päevade pärast, iga inimlapse pärast, et meil oleks alati lahti jumalariigi uks — koduuks.

Soovin jõuludeks ja uueks aastaks kodurõõmu ja –rahu!

Andres Põder
Peapiiskop

Sisukord

- 3** Lääne praostkond
- 7** Haapsalu
Püha Johannese kogudus
- 11** Noarootsi
Püha Katariina kogudus
- 12** Hanila Pauluse kogudus
- 13** Vormsi Püha Olavi kogudus
- 13** Ridala Püha Maarja
Magdaleena kogudus
- 14** Varbla
Püha Urbanuse kogudus
- 15** Kirbla
Püha Nikolause kogudus
- 16** Piirsalu kogudus
- 16** Lihula Eliisabeti kogudus
- 17** Karuse Margareeta kogudus
- 18** Lääne-Nigula
Püha Nikolause kogudus
- 19** Märjamaa Maarja kogudus
- 20** Martna
Püha Martini kogudus
- 21** Mihkli Miikaeli kogudus
- 22** Nõva Püha Olevi kogudus
- 23** Kullamaa
Püha Johannese kogudus

EELK Lääne praostkonna aastakirjad 2010. Toimetised nr 27.

Väljaandja © EELK Lääne praostkond | Haapsalu, november 2010

Koostaja Tiit Salumäe. Toimetaja Lehte Ilves. Kujundus ja küljendus Egon Erkmann.

Korrektuur Heli Tammik. Joonistused Elen Apsalon.

Esikaanel: Haapsalu toomkiriku altari ehitus, ristimisvaagna toomine Läänemaa muuseumist, paigaldatud ristimiskivi ristimiskabelis ja jõulud detsembris 1990. Arvo Tarmula fotod.

Fotod praostkonna, koguduste ja ajalehe Eesti Kirik arhiividest.

Suur kingitus

Kirikupäeval juuni alguses Tartus vestlesin sealse metodisti koguduse vaimuliku Priit Tammega. Küsisin, kui suur on ta kogudus. Vastuseks kõlas, et 200, kuid neist ligikaudu pooled ei tule kordagi aastas kirikusse. Tema küsimusele Märjamaa koguduse kohta pidin nentima, et meie kogudus on palju „suurem”, sest enam kui 800 koguduse liikmest ei tule kordagi aastas kirikusse ligikaudu 700. Ometi ei tee ühtki kogudust suureks mitte liikmete või jumalateenistusel osalejate arv, vaid usk Jumalasse, kes teeb suuri asju. Neitsi Maarja, tagasihoidlik Naatsareti tüdruk, võis kord öelda: Mu hing ülistab Issandat ... sest Ta on vaadanud oma teenija madaluse peale ... sest mulle on suuri asju teinud Vägev. (Lk 1:46–49)

Viimselt ei rajane usk mitte meie inimlikul pingutusel ega võimel anda oma panus jumalariigi kuulutamisse. Usk rajaneb Jumala armastusel inimese vastu, kui Ta andis ohvriks oma Poja. Selle sõnumi kuulutamiseks kogu loodule on Ta rajanud kiriku ja ka meie koguduse.

Usu kasvamine on Jumala imeline töö inimeses. Imelus ei tähenda, et Jumal kingib usu vaid üksikutele „imelistele” inimestele. Ei, Ta tahab, et kõik inimesed tuleksid pääsemisele (1Tm 2:4). Ime seisneb selles, et Jumal tahab meile pääste kinkida. See pole mitte tasu meie vooruslikkuse või pingutuste eest, vaid tõeline kingitus. See kingitus antakse meile pühas ristimises ja meil on võimalik seda üha uuesti vastu võtta pihil või tulles missal armulauale.

Kirikupäeva kontsert Tartu laulukaare all.

Sõna „missa” tähedab algsest „läkitamist, väljaminemist”. Väljaminemist maailma, mis ei tunne Jumalat ning vajab päästet. Just selleks väljaminemiseks vajalikuga varustatakse meid missal. Igal pühapäeval kutsutakse meid kirikusse tunnistama oma patte, et võiksime võtta vastu kuulutuse armust; kuulama Jumala Sõna, et

saaksime juhatast; palveta-
 ma Tema poole, et leiaksime
 Tema helduse; osa saama pü-
 hast armulauast, et saaksime
 Elu; võtma vastu õnnistuse, et
 võiksime elada ja käia Tema
 kaitse all.

Illimar Toomet

Märjamaa koguduse õpetaja

Koguduste juhatusesimehed kogunesid Roostale

Eesti luteri kiriku juhatusesimeeste III konverents oli sel korral Läänemaal Roosta puhkekülas 15.–17. oktoobril.

Konverents algas reede õhtul jumalateenistusega Rooslepa kaunis kabelis, järgnes pidulik õhtusöök, kus tervitasid Lääne maavanem Neeme Suur, praost Tiit Salumäe ja Noarootsi koguduse juhatusesimees Tiiu Tulvik. Õhtuprogrammis jagasid oma reisimuljeid Pühale Maale Iisraeli 2008. aasta juhatusesimees Agu Kaljuste ja 2009. aasta juhatusesimees Tiina Võsu. Tallinna Toomkoguduse juhatusesimees Indrek Treifeld intervjueris nelja 2010. aasta juhatusesimehe nominenti.

Konverentsi teema oli „Meie kirik — keda see huvitab?”. Sellele küsimusele otsisime vastust terve laupäeva avatud ruumi põhimõtetel tegutsenud töötubades. Töötubade teemasid ei olnud korraldustoimkond ette andnud, teemad tulid esile ligi 90 osavõtja enda keskel, teema

Juhatusesimehed nõu pidamas.

pakkujast sai ka kohe rühma-juht. Kokku pakuti 15 teemat. Nende seas oli nii koguduse majandamise kui ka sisulise tööga seotud küsimusi, aga ka suhetest kogukonnaga, koostööst vaimuliku ja ilmikutöötajate vahel, suhetest kirikuvalitsusega. Koos olid väga motiveeritud ja innustunud inimesed, kes tunnevad muret oma koguduse elu pärast ja ühiskonnas toimivate

väärtushinnangute muutumise üle. Töötubades arutati ja oma kogemuste vahetamine ei jäänud ainult jututoaks, iga rühm tegi kirjaliku kokkuvõtte arutatust. Avatud ruumi põhimõtet tutvustanud Toomas Trapido selgitas, et on kahesugusid osavõtjaid. Ühed on nagu mesilased, kes lendavad õielt õiele, koguvad õietolmu ja toodavad mett. Teised on nagu liblikad, nad

on ilusad, neid on ilus vaadata, nad lendavad õielt õiele ja sellega nende töö piirub. Mõlemaid on meil vaja, nii ei pidanud istuma vaid oma rühmas, võis lennata töötoast teise, aga võis püsida ka vaid oma rühma piires.

Konverentsi kolmas päev oli ettekannete päev. Tartu ülikooli praktilise usuteaduse lektor Kaido Soom rääkis teemal „Ilmikud koguduse juhtimises”. EELK kantsler Urmas Viilma tutvustas uut kirikuseadustikku.

Lõpujumalateenistusel Rooslepa kabelis teenisid peapiiskop Andres Pöder ja praost Tiit Salumäe, organist oli Lia Salumäe.

Aasta juhatusesimeheks valiti suure häälteenamusega väikese Mõisaküla koguduse juhatusesimees Kunnar Keres Viljandi praostkonnast.

Oleme tänulikud korda läinud ja huvitava konverentsi eest.

Tiina Võsu

Lääne-Nigula koguduse juhatusesimees

Priit Rannut: Mind hoitakse sii

Ütlete, et aega on vähe. Kas varem oli seda rohkem? Kuhu aeg kulub?

Et ka pensionäri ei ole aega, ei üllata tänapäeval enam kedagi, aga minu puhul on nii, et pensionipõlves on aega vähem kui varem. See on pidev mure. Olen endamisi võrrelnud elu kui jooksmist ajajõe kaldal: kui oled noor ja reibas, samm pikk, siis vesi voolab aeglaselt sust mööda. Päevad on pikad, jõuab palju. Vanurina jääb samm järjest lühemaks ja seega muutub ajajõe vool su jooksuraja kõval üha kiiremaks.

Igal hommikul kl 6.50 äratas. Hommikused toimetamised, kaks klaasi kanget kohvi ja kaks võileiba. Kell 8.15 jõuan kuulata õpetaja hommikumõtisklust Pereraadios. Selle järel, õnnesoovide saate ajal, avan arvuti ja kuulan klassikaraadio hommikumõtiskluse salvestust. See ei kesta üle viie minuti ja aega kuni üheksaste päevauudisteni kasutan Pühakirja lugemiseks. Kl 9.15 ühinen Pereraadiost edastatava hommikupalvusega. Selle lõppedes algab minu enda igahommikune palveaeg.

Kl 11 avan uuesti arvuti — algab see, mida rahvas nimetab tööpäevaks. Siin kahjuks edenevad asjad aeglaselt, aga siiski põhimõttel *nulla dies sine linea* (ld — ei ühtki päeva ilma kriipsuta). Kolm pikeimat kirjutist ootavad edenemist — ikka tullakse sooviga, et paneksin kirja mälestusi. Mõistan neid: *Varsti sind enam ei ole. Kiirusta! muidu jääme ilma!* Kui Jumal lubab, loodan ühe tööga finiseerida juba sel aastal, sest käsil on A4 formaadis käsikirja 109. lehekülg.

Sinna mu aeg kaob. Vahepeal tõusen lõunasöögiks. Pärast seda tund kaksikümend minutit uinakuks. Siis jällegi arvuti taga toksimist, kuni kl 20.30 tuleb standardne õhtusöök: klaas piima või teed, leivalõik küüslaugutükikeste ja kodukohupiimaga; selle juurde ka midagi soolasemat; olen kalasõber; kõigest enam armastan endasoolatud lõhelõike. Kell 21 ongi käes igapäevane traditsiooniline pooltund teleka ees — vaatan ETV „Aktuaalset kaamerat”. Hiljemalt kl 22 olen jälle oma tööde juures. Tööpäev lõpeb

tavaliselt mitte varem kui pool kaks öösel.

Milline aeg oli Teie elus parim aeg? Kas parim aeg on ka ilusaim aeg?

Mida tähendab „parim”? Ärimehele? Luuletajale? Kroonilisele haigele? Mul on kaks samas linnas elavat poega ja viiest pojapojast kolm on juba mehealised. Ma ei ole unustatud. Majanduslikult ei ole ma elus kunagi nii murelt elanud. Selles mõttes on parim aeg just praegu.

Kas see on ka ilus aeg? Kindlasti mitte: lonkav, kõsivajunud vanur, käed tihti värisevad, nii et ei saa kohvi tassi tõsta.

Kuidas te iseloomustaksite praegust aega, mis on selle head ja halvad küljed?

Head küljed on teaduse ja tehnika edusammud — kuidas tahaksin kõike sellega kaasnevat oma isale-emale näidata! Informatsiooni kättesaadavus — ei kujuta enam ette, et peaksin oma kirjatöid vanal kirjutusmasinal läbi kopeerpaberite toksima.

Loomulikult on teaduse ja tehnika areng andnud suuremad võimalused ka kõige halva arenguks ja levikuks (tuumarelvad, interneti kurjasti kasutamine jne). Maailmanägemus ilma Jumalata on süvendanud inimese kurjust, moraaltust ja pahelisust. Liigne tolerantus ja kõikesallivus on viinud selleni, et inimesele ei ole enam midagi püha, puudub autoriteet. Vanasti hinnati last, kes oli sõnakuulelik ja kelle kohta öeldi „hästikasvatatud”. Nüüdse vabakasvatuse produktid selliseid epiteete ei tunne. „Häbi” tähendust enam ei mõisteta. Hurjutatakse, et mõni kannatavat veel „valehäbi” all. Küsimusele, mis võiks inimesele tänapäeval veel teha häbi, on ainuke vastus: „Kui ta veel midagi üldse häbeneb.”

Kas maailm on kunagi olnud nii uskmatu kui praegu? Milllega see lõppeda võib?

Iga põlvkond kuulutab, et noorus on hukas. Ei ole põhjust arvata, et Soodoma-Komorra päevil maailm vähem uskmatu oli. See lõpeb Jumala Suure Kohtupäevaga.

27. jaanuaril 1919 Tallinnas sündinud **Priit Rannut** on Eesti vanim vaimulik.

Ta lõpetas Treffneri gümnaasiumi klassikaharu ja asus 1938 Tartu ülikoolis usuteadust õppima. Kui algasid Nõukogude okupatsioon ja sõda, pidi ta viima paberid Tallinna tehnikaülikooli. Seal sattus ta sõja ajal Erna grupi liikmetega kokku. Kui venelased taas Eestisse tulid, viidi ta 5. detsembril 1944 otse loengust ära. Järgnes 10 aastat sunnitööd ja kolm asumisel — amnestiat Stalini surma järel tema ei saanud, tema süü oli „rängem” kui teistel, ta oli rahvuslane, natsionalist.

1957 taas Eestis, jäi tal usuteaduse instituut ja kirikuõpetaja amet kättesaamatuks, sest abikaasat, keeleteadlast Lehte Rannutit ähvardanuks siis tööst ilma jäämine. Nii oligi Rannut kuni pensionilejäämiseeni Kalinini-nimelises tehases tehnik.

1979 sai temast Viru-Nigula ja Kunda koguduse õpetaja, aga peagi tuli Märjamaa Maarja kogudus — sinna läks ta 1. novembril 1979 ja jäi 20 aastaks. Tema eestvedamisel korrustati sõjas kannatada saanud kirik. Tänu Rannutile on Märjamaal uus kogudusemaja — talvekirik, supiköök, kontserdi- ja näituse- ja konverentsipaik. Rannut on Märjamaa valla aukodanik. Eesti Vabariigi President autasustas teda Valgetähe IV klassi ordeniga. EELK on autasustanud teda III järgu teeneteristiga.

Veel nüüdki peab Priit Rannut teenistusi, kui kutsutakse. „Kuhu mu truu Mitsubishi mind sõidutab, sinna ma lähen,” ütleb Eesti vanim õpetaja. Usuteaduse instituut jäigi tal lõpetamata — eestiaegne gümnaasiumiharidus ja ülikool on teda elust läbi aidanud.

O tempora, o mores! kaebasid juba vanad roomlased. Ja et „ajad” ja „kombed” on hoopis käest ära, oleme ka meie varmad kinnitama.

Mida selleks teha tuleb, et olla 91aastaselt nii terve ja vaimselt ergas, kui Teie olete?

See küsimus sisaldab juba ette kaks meelevaldset vastust: eeldatakse, et vastaja on terve ja vaimselt ergas. Esimese küsimuse kohta lähemalt: tohtrite ettekirjutusel võtan hommikul neli tabletti: valuvaigisti, vererõhu alandaja, südame toetaja, liigse vee väljundaja.

Teine küsimus: et olen selline, nagu olen, selleks ei ole ise midagi teinud, see on Jumala armukingitus — olla loomult rahuarbastav ja rõõmsameelne ei ole ju enda teha. Hindan seda ka ise, et mõistan enese üle naerda! Millest, kõigest pingutustest hoolimata, ei ole ma vabaks saanud, on liiga suur osatähtsus kriitikameelele. Liialt sagedasti arvab see, et siin või seal oleks võinud (või võiks) teisiti ja paremini teha. Taban end mõnikord mõtetelt, kus pakun ka Jumalale välja oma variante, kuidas mõnda situatsiooni lahendada. Ja siis, kuna ma ei ole ka kitsi enesekriitika poolest, on saatan kohe kohal

irvitamas — selline vilets vennikene sa oledki!

Vanade inimeste idealiseerimine on juurdunud tava, kõrghetkeni jõuab see siis, kui kõnealune on kirstus — nekroloogi näol! Neid hüperboole varem uskuma hakata oleks kohutav õnnetus, arvan, see on geriaatiline haigus, mille pärast olen palvetanud, et mind sellest säästetaks.

Millisena tahaksite näha üht korralikku kristlast, luterlast?

Luteri kirikut Eestis tahetakse ikka veel näha rahvakirikuna. See on avar mõiste. Kahjuks liiga avar. Taevariigis ei ole Luteri, Calvini või Wesley nimelisi kirikuid, vaid Kristuse Kirik — seega jumalalapsed. Kes need on? Vastus on Rm 8, 14–16. Tahan näha identiteediteadlikku luterlast!

Milline peaks olema üks õige luteri kirikuõpetaja ja kui palju Te selliseid Eestis näete?

Juba vanad roomlased tundsid käibefraasi, mis vene keeles kõlab: *doktor doktora nje obsuždajet* (ma ei tea, kas eesti keeles öeldakse „doktor doktorit ei arvusta”). Nii et küsimus on delikaatne. Vastaksin: Kui ta kõiges järgib ametivannet. Õnneks ma inimese sisse ei näe. Ise püüan

n evangeeliumi kuulutamiseks

Priit Rannut saab varsti 92, aga kui teda kutsutakse, siis istub ta autorooli ja sõidab jumalasõna kuulutama.

igal õhtul uuesti õige luteri kirikuõpetajana uinuda.

Kuidas Teie usu juurde tulite ja kuidas Te sellele kindlaks olete jäänud, mis on Teid toetanud?

Mu isa oli Evangeelsete Vennaste koguduse hoolekandja, nii et olen läbi ja lõhki tuttav hernhuutlik-pietistliku vagadusvormiga. Imikueas olin kord nii rängalt haige, et arstid ei andnud enam elulootust. Ühel koidueelsel ööl, kui isa mind oma süles hoidis (ema oli ülevalolekust väsinud ja uinunud), oli selge, et lahkumistund oli tulnud. Korraga jäi kõik vaikseks. Isa pani kõrva hästi lähedale — hingamine oli lakanud. Ja siis ta kirjutab oma mälestustes: põlvitasin köögis akna juures, laps kätel, ja ütlesin: „Isa, ma julgen paluda imet, et sa annaksid ta mulle tagasi, ainult sel juhul, kui tast saab töötajaks sinu riigis.“ Elu aga võttis täisealiseks saamisel hoopis teise

suuna. Ja siis tuli vangistus ja järelemõtlemisaeg. Seal see algas. Ja nii olengi elanud sellise selgusega, et mind hoitakse siin planeedil evangeeliumi kuulutamiseks. Sellepärast olen püüdnud ikka vastu tulla, kui kutsutakse kuhugi jumalateenistusele või kuulutustundi kaasa teenima. Mõningaist tuleb loobuda, sest seista toetumisvõimaluseta või liikuda altaris ei tule loomulikult enam kõne alla. Aga kus abistamisvajadust näen ja jõud kannab, olen rõõmuga abistamas. Nii olen end sidunud Tallinnas Endla tänava Evangeelses Vennastekoguduses lubadusega jutlustada seal iga kuu teisel pühapäeval kl 5 pl. Mitsubishi Carisma on teeninud mind tõrgeteta, autotjuhiks olen ise.

Kirjeldage, palun, seda lugu, mille pärast Teid Siberisse saadeti.

Erna grupp, kes nii kuulsusrikkalt oli aidanud saks-

lastel meie maa Nõukogude okupatsioonist vabastada, jäi Eestisse sakslaste ülesandeid täitma (väljaõpe). Kuulusin ka mina sinna kursantide hulka. Omavahelise kokkuleppe põhjal, ilma et sakslased oleksid olnud sellest teadlikud, kasutasime aga kõiki oma teadmisi, tehnikat ja relvi selleks, et põrandaalusel Tiefsi valitsusel oleks teatav tugi. Üks grupp meie poisse, mina kaasa arvatud, ootas ööl enne Nõukogude vägede sissemarssi Tallinna korraldust vallutada raadiojaam, et valitsus võiks taasiseseisvuse välja kuulutada. Ega selle eest 10+5 olnudki väga palju. (1944. a lõpul 25+5 veel ei tuntud.)

Mida tähendas 13 aastat Siberis olla?

Elukooli. Küpsemist. Süvenemist. Usus kasvamist.

Kas tänapäeval on lihtsam või raskem usklik olla ja usklikuks jääda?

Ei tea. Kindlasti on kiusa-

tusi rohkem. Omal ajal oli noorrahva peaaegu ainuke kokkusaamise ja vallatustegemise koht külakiik.

Kõike, mis usklikku tema teelt võib kõrvale eksiteele tõmmata, oli vanasti võrreldamatult rohkem.

Mis on tänapäeval patt?

Seesama mis omal ajal: kõik, mis meid Jumalast lahutab, on patt!

Kuidas on Teie arusaam maailmast aastatega muutunud, kas on midagi, mida Te varem pahaks panite ja nüüd aktsepteerite, või vastupidi?

„*Omnia mutantur, nos et mutamur in illis,*” ütlesid vanad roomlased. Seda tõde me ka meie. Olen suhteliselt konservatiivne, kes peab tähtsaks, et tal oleks selge pea ja soe süda. Selle printsipi raamid aktsepteerin ka mina vajalikke muudatusi selles muutuvmas maailmas.

Lehte Ilves

Uus aasta on laulu- ja palveraamatu aasta

Et tuleval aastal saab 20 aastat ajast, mil õnnistati Tallinna toomkirikus kasutusse „Kiriku laulu- ja palveraamat”, on järgmine aasta kuulutatud Eesti luterlikus kirikus, nii kodus kui ka võõrsil, laulu- ja palveraamatu aastaks. Aasta tunnuslause on „Tõuse, mu laul, taevasse!” (KLPR 295:1)

Laulu- ja palveraamatu aasta üks tähtsamaid eesmärke on üleskutse „Lauluraamat igasse kodusse!”, et taastada eestlaste hulgas harjumuspärane, hareduse kaht vundamenti tähistava raamatu — Piibli ja lauluraamatu — koht meie kodus; muuta laulu- ja palveraamatu kasutamine meie argi- ja pühapäevades harjumuspäraseks.

„Kiriku laulu- ja palveraamat” peaks aitama kaasa ühislaulmise tugevdamisele koguduses ja kogukonnas. Koostöös koolide, muusikaõpetajate ja kirikumuusiku-

tega võiksid lapsed laulda lauluraamatu laule koolis ja kirikus. Lauluraamatut võiks rohkem tutvustada ka kogudustes, korraldades näiteks koraaliõhtuid. Miks mitte teha ühiseid lauluraamatupäevi, laulda lauluraamat kaanest kaaneni läbi näiteks koraalimaratonina. Esimene ja seni ainuke üle-eestiline koraalimaraton peeti Viljandi Pauluse kirikus lauluraamatu 10. aastapäeval juuli alguses 2002. Lauluraamatu kõigi laulude laulmiseks kulub siis 35 tundi.

Lauluraamatu suurpäev on laupäeval, 26. novembril 2011 Tallinna piiskoplikus toomkirikus korraldatav pidulik jumalateenistus ja konverents.

Praegu kasutusel olev „Kiriku laulu- ja palveraamat” õnnistati Tallinna toomkirikus kasutusse 30. novembril 1991.

Tiit Salumäe
Assessor

Et kirikud jääksid paremini silma

Läänemaa kogudused ja kogukond soovivad teha kalmistud, kirikuaiad ja kirikud külastajaile kättesaadavamaks. Selleks on algatatud mitme osapoollega projekt, mille esimene osa leidis Leaderi kaudu ka rahastamist. Projekti maksumus on 31 000 krooni ja see lubab tuleva aasta kevadeks välja anda bukleti Läänemaa kõikide konfessioonide pühakodade kohta. Neid saab huvilistele jagada kohapeal, turismiinfokeskustes jm.

Järgmise etapina on kavas koostada Läänemaa kirikute ja kalmistute investeeringute kava. See projekt ootab veel kirjutamist. Projektimeeskond tahab kutsuda ühe laua ümber koguduste, omavalitsuste ja külaseltside esindajad,

et välja töötada ühised turismile suunatud tegevused ja turismitooted. Info selle kohta tehakse rändajaile kättesaadavaks omavalitsuste ja Läänemaa avalikku infot kuvavate kodulehtede kaudu. Projektis osalevad Lääne praostkond, Läänemaa Turism ja Läänemaa Arenduskeskus koostöös Muinsuskaitseameti ning Ettevõtlike Arendamise Sihtasutusega.

Läänemaa 22 kirikust on praegu vaid 14 avatud külastajaile. Kirikute külastamine on üks vanemaid ja traditsioonilisemaid turismivorme — turismi kui majandusharu alguseks ongi tinglikult loetud palverännakuid.

Tiit Salumäe
Praost

Eesti Piibliseltsi uudised

12.–25. sept osalesime Ühinenud Piibliseltside (UBS) 8. assambleel Soulis Lõuna-Koreas, külastasime Hiinat ja tutvusime piibliürikokojaga.

Assamblee teema oli „Jumala Sõna — valgus maailmale”. Osa võttis 147 rahvuslikku piibliseltsi 200 maalt, üle 400 inimese. Piibliseltside ülesanne on Piibli levitamine. UBSi presidendiks valiti India Piibliseltsi kauaaegne president Dr Robert Cunville.

Piibel või piibliosi on tõlgitud 2508 keelde. 1947–2008 on leitatud kokku 686,6 miljonit Piiblit. Piibliseltsid on trükinud 19,9 miljardit Piiblit, Uut Testamenti ja piibliosa.

Aastast 1996 annab Eesti Piibliselts välja esimeseks adventiks jõuluteemalised kaunistusmargid. Tänavu on margid kujundanud Tiina Sildre. Jõulumargil on baltisaksa kunstniku Joseph Haieri 1861. aastal maalitud „Madonna Kristuslapsega”. Maal asub Tallinna piiskoplikus toomkirikus ja selle on pildistanud jõulumargi tarvis Mati Bärenson.

Hea sõnumiga margid ei ole mitte maksevahend, vaid ilus jõulukungitus. Suur tänu kõigile, kes on aastate jooksul seltsi tööd toetanud!

Erikujundusega ümbrikus jõulumargid leiavad

oma postkastist kõik, kelle aadressid on seltsil olemas. Uutel soovijail tasub pöörduda Eesti Piibliseltsi Tallinnas Kaarli pst 9. Helistada võib ka telefonil 6311671 või saata e-kiri eps@eps.ee.

Markide tellimine ja saamine ei kohusta millekski, aga sellest võib alguse saada ilus tegu, mille vilju ja tulemusi saavad maitsta paljud.

Jõulurahua ja õnnistatud 2011. aastat!

Tiit Salumäe
Eesti Piibliseltsi esimees

Jaan Bärenson
Eesti Piibliseltsi peasekretär

Tänu annetuste eest

Täna kõiki koguduste liikmeid liikmeannetuse eest, mis lubavad kogudustel täita põhikirjalisi kohustusi. Korjandustel laekunud annetused on toetanud meie koguduste muusikaelu, laste- ja hoolekandetööd, kirikute korras- tamist. Täna kirikute remondiks tehtud annetuste eest eraisikuid, asutusi, omavalitsusi ja riiklikke struktuure.

Koguduse täiskogu liige on konfirmeeritud ja koguduse liikmenimekirja kantud isik, kes on aasta jooksul teinud nimelise annetuse ja käinud armulaulal. Liikmeannetust saab tasuda kanteleis või koguduse kontole. Pangakontole tasudes palun märkida maksja nimi ja millise aja eest liikmemaks tasutakse. Soovitan liikmemaksu tasumise hõlbustamiseks vormistada pangas püsikorraldus. Igaüks andku oma jõu ja soovi kohaselt.

Tulumaksuseaduse kohaselt võib maksumaksja tuludeklaratsiooni koostades arvata oma maksustatavast tulust maha kuni 5% kirikule jt mittetulundusühingutele nimeliselt tehtud annetustelt. Annetuselt tulumaksu tagasi arvestamiseks edastab kogudus 1. veebruariks andmed Maksu- ja Tolliametile.

Õnnistuse ja tänuga

Tiit Salumäe
Praost

In memoriam

22. jaanuaril toimus **Ellen Hiisjärve** matusetalitus Tallinna Pärnamäe krematooriumi kabelis. Haapsalu koguduse omaaegse õpetaja, Lääne praosti assessor Erik Hiisjärve abikaasa Ellen kutsuti ajast igavikku oma 89. sünnipäeval.

20. märtsil saatsime Hageri kirikust puhkama praost emeeritus **Paul-Friedrich Saare** (7. juuni 1919 – 5. märts 2010). Tema värvikast elust möödusid aastad 1956–1967 Läänemaal, kus ta teenis Varbla, Karuse ja Hanila kogudust. Paul Saar on meelde jäänud sõbraliku, toimeka ja kõigest huvituva inimesena. Tal oli kadestamapanev mälu aastaarvude, inimeste nimede ja elulugude peale — üksikasjadeni välja. Tal oli alati kiire. Kõike, mida Paul tegi, tegi ta hoogsalt ja kaasatõmbavalt. Kurtmist tema suust naljalt ei kuulnud.

Haapsalu Püha Johannese kogudus

Koguduse õpetaja praost Tiit Salumäe; abilisest õpetaja Kristel Engman, õpetaja Kari Tynkkynen (puhkusel 1.05.2010–1.08.2011), Teno Ilves ja Eleri Illik. Juhatuse esimees Madis Kütt. Kooli 6, pk 51, 90501 Haapsalu. Tel 473 7166; 473 7167; 528 0635. E-post haapsalu@eelk.ee SEB 10602003965006; Swedbank 1120274032. Kantselei avatud E–K, R kl 9–15. Jumalateenistus armulauaga ehk missa igal pühapäeval kl 11 toomkirikus.

Piiblit loeb Rainer Brock koos tütar Sarah–Sofiaga.

Piibel kaanest kaaneni

Aasta tähtsündmus oli 28. aprillist 2. maini Piibli lugemine toomkiriku ristimiskabelis.

Kolmapäeva varahommikul alanud piiblitlugemine kestis 88 tundi ja lõppes pühapäeva õhtul kell 20.32. Kokku oli lugejaid 128. Vanim lugeja

oli 96aastane muusikaõpetaja ja koorijuht Aasa Ellerhein. Üritust kajastasid Eesti Televisioon, Vikerraadio, Lääne Elu, Eesti Kirik, Pererraadio ja Raadio 7. Esindatud olid ka sõpruskogudused Loviisast ja Korsnäsist.

Tormis kannatada saanud Väike–Maarja kirik. Esiplaanil leinamaja, millele tornikiiver kukkus.

Koguduse reis Ida–Virumaale

20. augustil, taasiseseisvumispäeval, tegime väljasõidu Ida–Virumaale ja Narva.

Esimene peatus ja hommikupalvus tehti Väike–Maarjas, kus torm oli viinud ära kirikutorni.

Narva elust kõneldes ütles koguduse õpetaja Villu Jürjo, et narvakad elavad Venemaale liiga lähedal, et sealset

elu ihaldada ja idealiseerida. Nad ei pea end aga ka Eesti osaks, pigem peavad nad end narvakaiks. Narvas kasutatav keelgi on omamoodi.

Päev lõppes imponentselt valgusetendusega Narva Aleksandri kiriku juures, mida olid tulnud imetlema sajad narvakad.

Haapsalu kogudus 2010

15. jaanuar. EELK Lääne praostkonna ja Lääne maavalitsuse ühiskomisjoni koosolek. Koosolekud on kord kvartalis, arutatakse koostööd ühisürituste korraldamisel, sotsiaaltöö, kasvatuse, õiguskorra ja kultuuriväärtuste kaitse valdkonnas.

26.–27. jaanuar. EELK vaimulike konverents Roostal. Avajumalateenistuse pidas praost Tiit Salumäe koos Lääne praostkonna vaimulikega. Oreil Lia Salumäe.

6. veebruar. Tartu rahulepingu 90. aastapäeva loeng–kontserdil toomkirikus olid kaastegevad Haapsalu kammerkoor, toomkoor, Haapsalu ja Lihula meeskoor, puhkpilliansambel ja organist Lia Salumäe. Päevakohase ettekande pidas Toivo Tomingas. Tervitas Lääne maavanem Neeme Suur.

24. veebruar. Vabariigi aastapäeva tähistamisel Haapsalu toomkirikus laulis tütarlastekoor Canzone.

28. veebruar. Haapsalu koguduse nõukogu koosolek Wiedemanni gümnaasiumi raamatukogus. Vaadati filmi „Su üle Jumal valvaku“, milles on kasutatud ajaloolisi filmikaadreid Eesti kiriku elust enne Teist maailmasõda.

3. aprill. Paasaöö missa. Ristiti leerilapsed. Laulis toomkoor.

4. aprill. Ülestõusmispüha jumalateenistus ja Teaduste Akadeemia meeskoori kontsert toomkirikus.

9.–10. aprill. Noortefestival „Mida sa veel ootad. 5“ õpetaja Kari Tynkkyneni tarmukal juhtimisel. Praosti tänukirja said tubli kaastöö eest Kari Tynkkynen, Toomas Maarand, Juha Heinonen, Jukka Niemelä, bändid HB ja Saraste. Kutsehariduskeskuses oli noorteõhtu.

9.–10. aprill. XI kammerkooride festivalil Haapsalu toomkirikus oli harukordne võimalus kuulata Eesti parimaid kammerkoore.

1. mai. Suvehooaja avamine piiskopilinnuses. Koguduse lastekoori 20 aasta juubel. Ühiskontsert koos Korsnäs lastekooriga.

9. mai. Emadepäeva perejumalateenistus. Laulis koguduse lastekoor Sirje Kaasiku juhatusel. Pühapäevakooli hooaja lõpetamine.

13.–15. mai. Saksa 2. oikumeenilisel kirikupäeval „Et teil oleks lootust“ Münchenis 12.–16.05 osales praost Tiit Salumäe. Tegemist oli mastaapse üritusega, kirikupäeval käis pool miljonit inimest, toimus 3000 üritust. Kirikupäeva tähtsust rõhutas, et avajumalateenistusel kõneles liidukantsler Angela Merkel. Lõpujumalateenistusel Theresienwiesel oli väga halvale ilmale vaatamata tublisti üle 100 000 osavõtja.

21. mai. Kirikukontserdi toomkirikus andis mainekas vanamuusikaansambel Hortus Musicus Andres Mustoneni juhatusel.

23. mai. Nelipüha ja EELK autasude andmine Tallinna toomkirikus. EELK aukirja pälvis Haapsalu Wiedemanni gümnaasiumi direktor Leini Vahtras.

20 aastat toomkiriku taasavamisest ja –pühitsemisest

Toomkiriku taastamisest ENSV nostalgjata

Toomkiriku altari nurgakivi asetamise tänapalvus detsembris 1990.

Selle aasta jõulude ajal saab Haapsalu toomkiriku taasavamisest ja taaspühitsemisest 20 aastat. Mis siis juhtus toomkirikuga, et ta oli ligi pool sajandit suletud?

1940. aastad

1944. aasta segastel Saksa okupatsiooni lõpukuudel hakati kirikut rüüstama. Siis saabus Nõukogude võimu aeg. Riigiusuks sai kommunism, mille kõrval ei tohtinud olla teist jumalat. Pühakodasid asendasid punanurgad. Kirikute rüüstamist ei peetud mainimisväärseks kuriteoks.

1947 anti toomkirik maakonnamuuseumi haldusesse. 3. veebruaril 1947 saatis maakonnamuuseumi juhataja Salme Tamverk–Suhorukova Haapsalu linna täitevkomitee esimehele toomkiriku seisundi kohta ahastava kirja: „Kahjuks on nimetatud muinsus praegu täiesti jäetud saatuse hooleks. Kurjad käed on lahti murdnud käärkambri ukse ja akna trellid ja seega on sissepääs hoonesse kõigile avatud. Kiriku sisseseade — altar, pingid, kooripealne ja kantel — lõhutakse ja viiakse ära küttepudeks. Purustatud ja ära viidud on ka kroonlühtrid. Palun Teie korraldust, et sissepääs kirikusse suletakse.”

Kiriku varast õnnestus muuseumitöötajail päästa Joachim Winteri 1634 val-

mistatud ristimiskivi ja üks kahest kirikukellast. Ristimiskivi olid vene sõdurid küll rüvetanud ja purustanud, kuid skulptor Roman Haavamägi taastas selle. Haapsalu koduloomuuseumi 2.12.1949 vastuvõtuakt ütleb: „1. tükkideks purustatud jalgpõstamendi kokkumonteerimine tsemendi, raudpoltide ja klambritega; 2. 66 purustatud osa uuesti modelleerimine kunstkivist ja; 3. kogu ristimisvaagna puhastamine.”

Kirikukelladest viidi väiksem utiliili, suurem ja raskem, mis tornist alla visates maa sisse vajus, jäeti sinnasamasse. Selle sündmuse kohta on säilinud kõnekas dokument: „ENSV Ministrite Nõukogu ja Kultuurharidusl. Asutiste Komitee Muuseumide ja Arheoloogiliste ning Ajalooliste Mälestusmärkide Kaitse Osakonna Juhatajale, 23. det. 1950: Kanna Teile ette, et Haapsalu linnuse vahitornis rippuv vana ajalooline kell 1688. a. võeti teadmata kelle poolt 15./16. det. ööl maha ja visati tornist alla. Kell vajus oma raskusega maa sisse. Esialsel vaatlusel erilisi defekte pole märgata. Teatasime sündmusest miilitsaorganeile, kes asja juurd-

levad. Kuna kella tagasi paigutamine kellatorni osutub esialgu võimatuks, paigutab Muuseum kella oma hoovi. /–/S. Suhorukova, Haapsalu Koduloomuuseumi direktor.” Varsti pärast seda vabastas kultuuriosakonna juhataja Salme Tamverk–Suhorukova poliitilistel põhjustel töölt.

Kirikuvarast õnnestus muuseumisse toimetada ka rootsiaegse kantli neljast apostli kujust kaks, mis on seal hoiul siiani. 2004. aastal jõudis kirikusse tagasi keskaegse altari skulptuurigrupp „Minestav Maarja”, mis oleval leitud Nõukogude ajal toomkiriku kõrvalt prahihunnikust, aga mis veel 1944. aastal asus koos apostlikujudega ristimiskabelis.

Kirik kontserdisaaliiks

Viiekümnendail aastail kasutati toomkirikut küüni ja viljalaona, vahepeal plaaniti sinna isegi ujumisbasseini. 1950ndate lõpuks hakkasid olud mingil määral normaliseeruma. 1957. aastaks olid kiriku aknad jälle klaasitud. Et toomkiriku akustika on erakordne, plaaniti selle ümberehitamist kontserdisaaliiks. 1959–1961 tehtigi Kalvi Aluve juhtimisel esimesi põhjalikke uurimus- ja projekteerimistöid, kirikule ja käärkambriale pandi uus tsinkplekk-katus.

1969–1971 valmis piiskopilinnuse konserveerimise ja rekonstrueerimise eskiisprojekt (arhitekt Eda Aru, sisekujundaja Aala Buldas, projekteerimistö juhendajad

Jumalateenistus 24. detsembril 1990.

Villem Raam, Henno Potti), mille kohaselt plaaniti rajada toomkirikusse aasta ringi kasutatav 300 kohaga kontserdisaal. Konvendihoones põhjatiiva kahele korrusele pidi tulema 140 kohaga kohvik, idatiiva alumisele korrusele muuseum ja suurele õuele lauluväljak. 26. juulil 1971 võeti ametlikult vastu otsus alustada restaureerimist lossikirikus, kuhu tuleb kontserdisaal. Samal ajal, 1971, alustati Haapsalu kultuurimaja ehitamist, mis avati 1975. Toomkiriku kontserdisaali ehitamine hakkas venima, sest mitme saaliga suurejooneline kultuurimaja suutis kultuuriürituste vajaduse katta. See-eest tehti põhjalikud ehitusajaloolised ja arheoloogilised uuringud, mis pakuvad teaduslikku huvi veel tänapäevalgi. Uuringute teostajad olid arheoloog Kalle Lange ja ehitusajaloolane Krista Kodres, üldjuhendajad Kalvi Aluve ja Villem Raam. Hoogsam ehitus läks lahti 1980ndate keskpaigas.

Kontserdisaal kirikukuks

1980. aastate lõpu vabadusetuul tõi muudatusi ka vana kirikuhoone käekäiku. 20. detsembril 1989 taastati Lääne maakond, maavanemaks sai Andres Lipstok, abimaavanemaks Rein Romet. 1990. aasta suurel reedel leppisid Lipstok ja Haapsalu koguduse õpetaja Tiit Salumäe kokku, et toomkirik õnnistatakse sisse jõulupühäl 1990. ja tagastatakse kogudusele.

Kirikuhoone taastamisprojekti oli vaja muuta kiriklike talituste vajaduste kohaseks. Põhilised probleemid olid orel, altar, kantsel ja kiriku pingistik.

Aeg oli vaene, esmatähtsate toiduainetega ja tarbekaupade kõrval jagati ka ehitusmaterjali limiidi alusel. Tol ajal oli toomkiriku pühakojana taastamine peadpöörivald keeruline, kuid olude kiuste see õnnestus.

Projekti üldjuht oli abimaavanem Rein Romet, ehitustöö tegi Haapsalu Restauraator, töödejuhataja oli Tõnu Kask, riikliku järelevalve peainspektor Olev Maas. Kogudust esindas Tiit Salumäe. Tõnu Parmaksoni projekteeritud altar valmis Haapsalu kiviraiduri Jaak Põdra käe all Saaremaa dolomiidist. Aala Buldase kavandatud lühtrid jm valgustid valmistas restaureerimisfirma AS KAR. Aasta alguses julgeti oma orelit vaid unistada, kuid Norra Kyrketorpi ja Loviisa sõpruskoguduse annetuste abil saadigi Ahvenamaalt Ekerö kirikust esimene orel. Detsembris sai orel valmistanud Hans Heinrichi orelitööstuse meister Dietmar Hahn selle juba kokku monteerida ja häälestada. Et puit oli suur defitsiit, valmisid Aala Buldase projekteeritud tammepuust kantsel, lugemispult ja pingid aasta hiljem.

Need valmistas ASi West puidutööstus, pinkide otsalaudadele lõikas kaunistused restaureerimisfirma AS KAR. Ka Maasike Maasiku kujundatud erakordselt mahukas, 34 esemest koosnev kirikutekstiliide komplekt (altari- ja kantselikatted ning gobeläänid) valmis kunstikombinaadis ARS 1991. aastal.

Alles 1990. aasta hilissügisel, 29. novembril toodi aastakümneid muuseumi ees seisnud kirikukell tagasi linnusesse ja vinnati torni. Varjupaigast muuseumist toodi oma õigele kohale — ristimiskabelisse — ka ristimiskivi.

Nii saabuski 1990. aasta jõululaupäev, mil kellahelin kutsus üle paljude aastakümnete jälle toomkirikusse jumalateenistusele, kus teenisid EELK peapiiskop Kuno Pajula, Lääne abipraost ja koguduse õpetaja Tiit Salumäe, Norra Kyrketorpi koguduse õpetaja Oskar Björklund ja Usuteaduse Instituudi üliõpilane Peeter Paenurm. Orelit mängis Rolf Uusväli, Lia Salumäe juhatusel laulsid koguduse koorid. Toomkirik taaspühitseti Püha Nikolausele ja kannab sellest ajast peale ametlikult nime Haapsalu Toom-Niguliste kirik. Suursündmusest tegi otseülekande Eesti Televisioon, kes oli ärevuses ülekannet segada võivate Nõukogude sõjalennukite ja radarite pärast. Ülekanne õnnestus ja Haapsalu suursündmus jõudis tuhandetesse Eesti kodudesse.

Aja painajalikkust raskust kirjeldas väga tabavalt ajakirjanik Lehte Ilves: „Kirik on veel ainuke koht, kus unustust ja jõudu saab. Hing puhkab talongidest ja defitsiidist. Vaim saab kosuda. /-/ Parim jõulukink oli mul kaks pakki soola ja kaks tikutoosi. Aga see-eest võin hommikul tööle tulla ja seda maja ei valvagi täissõnnud nägudega „mustad baretid”. Teine maailmasõda kestab meie jaoks tööpoolest veel.” (Läänlane, 8. jaanuar 1991). Ei teatud jõululaupäeval veel, et kahe nädala pärast on tapatalgud Vilniuses ja seejärel Riias, et augustis sõidavad tankid ka Tallinna tänavail.

20. augustil 1991 kuulutati välja Eesti iseseisvus. Nõukogude okupatsioon oli *de jure* lõppenud. Eesti taasiseseisvumine ja toomkiriku uuele elule äratamine toimusid korruga. Seepärast oli toomkiriku taaspühitsemine 24. detsembril 1990 justkui kellalöök vabale Eesti riigile ja taaspühitsemise aastapäev on ja jääb vabaks saamise oluliseks tähtpäevaks.

Ülla Paras

SA Haapsalu Piiskopilinnus
juhataja

30. mai. Pekka Simojoki ja ansambel Exit annavad kontserdi Haapsalu kultuurikeskuses, et meenutada oma esimest külaskäiku Haapsallu 20 aastat tagasi.

30. mai. Nargen Festivali Cyrillus Kreegi päevad. Toomkirikus esines Eesti Filharmoonia kammerkoor, SaxEst ja Haapsalu koorid Tõnu Kaljuste juhatusel.

9.–13. juuni. Lääne praostkonna kutsel on külas Saksamaalt Schmalkaldeni kirikuringkonna delegatsioon, eesotsas dekaan Michael Bedbur. Piduliku õhtusöögi pakuvad pastoraadis Lia ja Tiit Salumäe. Külalastakse praostkonna kogudusi, osaletakse kirikupäeval ja laulupeol Tartus.

11. juuni. Tartu Maarja koguduse majas koguneb Eesti ja Saksa sõpruskoguduste päev. Kuulatakse ettekandeid sõpruskoguduste liikumise ajaloost, hetkesisust ja tulevikuplaanidest.

11.–13. juuni. EELK kirikupäev ja vaimulik laulupidu. Kirikupäeva konverentsil annab peapiiskop Haapsalu koguduse nõukogu auliikmele Heino Noorele EELK teeneteristi. Laulupeol osalevad Haapsalu koguduse segakoor, toomkoor ja koguduse lastekoor. Peapiiskop Andres Põderi tänusõnad: „EELK kirikupäev ja vaimulik laulupidu „Mu mano tulge, latse” on teoks saanud, korda läinud, meid rõõmustanud, vaimustanud, ülendanud ja ühendanud! Täna Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku nimel kõiki lauljaid ja pillimängijaid, koorijuhte ja dirigente, toetajaid ja annetajaid, korraldajaid ja nende abilisi, meid võõrustanud Tartu linna ja linna kogudusi, kõiki laulupeost osavõtnuid!”

29. juuni – 6. juuli. Toomkoor Sirje Kaasiku ja Lia Salumäe juhatusel kontserdireisil Saksamaal, esinemine sõpruslinnas Rendsburgis koos kohalike koguduste kooridega. Väljasõit Põhjamere äärde. Tagasiteel veedeti päev Hamburgis. Koor laulis jumalateenistusel Johannese kirikus, seejärel pakkusid Harald ja Hanna-Maria Büsch oma imekaunis koduaias lõunat.

11. juuli. 20. leeriaastapäeva jumalateenistus toomkirikus ja leerilaste kokkutulek Jaani majas. Jutlustas õpetaja Peeter Paenurm, kes andis sel ajal praktikandina leeritunde. Samal päeval möödus Tiit Salumäe leierist 40 aastat.

14.–18. juuli. Haapsalu XVII vanamuusika festival Toomas Siitani juhtimisel. Avaõhtul kanti ette Johann Valentin Mederi Matteuse passioon, lõpuõhtul Antonio Vivaldi soolomotetid ja kooriteosed naislauljatele üldteemal „Inglid”.

15. juuli. Maailmakuulus Prantsuse poistekoor Les Petits Chanteurs à la Croix de Bois (Pariis) tõi toomkiriku kuulajaid pilgeni täis.

21.–25. juuli. XVI rahvusvahelise keelpillifestivali kontserdid toomkirikus.

26. juuli. Haapsalus peetud Buxhoevedeni perepäev toimus piiskopilinnuses. Öhtupalvuse pidas praost Tiit Salumäe koos Sirje Kaasiku laululaste ja organist Lia Salumäega. Kunstiajaloolase Jüri Kuuskemaaga tehti ringkäik piiskopilinnuses ja Haapsalu vanalinnas. Pidulik õhtusöök oli serveeritud konvendihoones, osales suguvõsa paarkümmend järeltulijat Saksamaalt, Belgiast, Rootsist, Soomest ja Ameerika Ühendriikidest. Buxhoevedenite suguvõsa põlvneb Liivimaa peapiiskopi ja riigivürsti Albert Buxhoevedenist (1165–1229). 800aastase ajalooga suguvõsast pärineb inimesi, kellel on olnud oluline osa nii Läti, Eesti, Soome kui ka Venemaa kultuuri- ja ajaloos.

Lääne Elu Läänemaa kirikuelu uudised.
Igal teisipäeval kirikuteated.

28. juuli. Mustamäele on kavas luua oma kogudus. Uue koguduse rühm külastab toomkirikut ja kohtub praost Tiit Salumäega.

1. august. Haapsalu omaaegse linna napea ja mudaravi alustaja järeltulija Clas Hunnius külastas Haapsalut ja kohtus praost Tiit Salumäega. Hunniused on aastate jooksul toetanud koguduse tegevust.

15. august. Praost Tiit Salumäe külastas Huopalahti sõpruskogudust Soomes ja jutlustas pidulikult jumalateenistusel, millega tähistati praost Matti Hakkarainen 80. sünnipäeva. Salumäe andis üle juubilarile EELK teenetemärgi.

5. september. Sirje Kaasiku uue segakooride lauliku „Laul sünnib rõõmust“ esitluskontsert. Laulis toomkoor Sirje Kaasiku juhatusel, viiulil Katrin Kaasik ja klaveril Lia Salumäe.

3. oktoober. Piduliku tänujumalateenistusega tähistati praost Tiit Salumäe 35. ordinatsiooniaastapäeva. Külalisena jutlustas ordinatsioonivend õpetaja Villu Jürjo. Ühtlasi täitus Tiit ja Lia Salumäel 35 aastat teenimist Haapsalu koguduses.

29. oktoober. Lia Salumäe 55. sünnipäeva tähistamiseks muusikaõhtu toomkirikus. Laulsid koguduse koorid. Viiulisoolega esines Katrin Kaasik. Koore juhatasid Lia Salumäe ja Sirje Kaasik. Lauluga astus üles ka tütar Lydia pere. Kirikusse oli kogunenud arvukalt õnnitlejaid.

6. november. Filharmoonia kammerkoori kontsert toomkirikus „Schütz, Pärt, Bach“ Friedrich Berniuse juhatusel tõi taas kokku kirikutäie kuulajaid.

13. november. Tallinna toomkirikus kirjutasiid EELK peapiiskop Andres Pöder ja E.E.L.K. peapiiskop Andres Taul alla EELK ja E.E.L.K. nähtavat ühtsust kinnitavale lepingule. Välis-Eesti kogudusi ühendav piiskopkond on nüüd üks osa EELKst.

28. november. Peapiiskop Andres Pöder, kantsler Urmas Viilma ja assessor praost Tiit Salumäe osalevad kirikute ühtsuse tänujumalateenistusel Toronto Peetri kirikus.

28. november. I advent. Naiskodukaitse lipu õnnistab Haapsalu toomkirikus õpetaja Ants Leedjärv. Laulab segakoor Sonore Kaja Avila juhatusel.

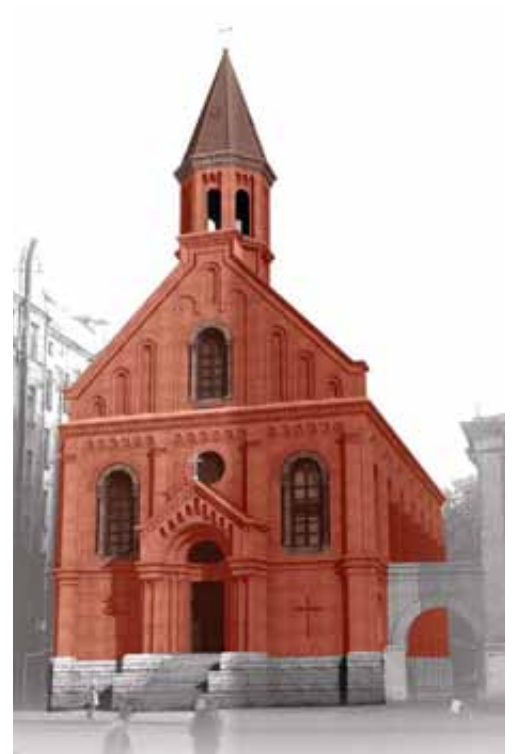
28. november – 6. jaanuar. Festival „Imeline jõulu-aeg linnuses“, 20 aastat Haapsalu toomkiriku taaspühitsemisest. Jumalateenistused, kontserdid, etendused jpm.

24. detsember. Jõuluõhtu pidulik jumalateenistus. 20 aastat toomkiriku taaspühitsemisest. Jutlustab peapiiskop Andres Pöder.

27. detsember. Johannesepeäeva kontsertpalvus ja Haapsalu koguduse teenetemärgi üleandmine.

Jaani kirik veebruaris 2009.

Jaani kirik pärast taastamist 2011. aastal.

Peterburi Jaani kiriku taastamine

20. veebruaril 2011 taaspühitsetakse Peterburi Jaani kirik, mis ehitati Eesti rahva ühise toetuse abil 150 aastat tagasi. Jaani kirikus töötasid Jakob Hurt, Villem Reiman, Jakob Kukk, Rudolf Tobias, Johannes Kappel jpt. Haapsalut seob Peterburiga Haapsalu (Gapsalskaja) tänav. Kiriku sisustuse ja oreli heaks palume teha annetused MTÜ Peterburi Jaani Kiriku Fondi arvelduskontole 221013842966, Swedbank. Selgitusse märkida ees- ja perekonnanimi ja isikukood.

Suurepärane Jumal

Tervitused teile, armas ristikogudus, kirjutatan teile oma üliõpilaselust Tartus. Kolm aastat Tartus on läinud kiiresti ja olen oma teoloogiaõpingutega lõpusirgel. Veel on jäänud mõni aine läbida ja lõputöö teha.

Tahan kirjutada, kuidas olen Jumala mõistmises kasvanud.

Mulle tundub, et Jumal ei hinda meid mitte selle põhjal, mida oleme saavutanud ja kui hästi oleme oma aega osanud kasutada. Kuigi on ka igavikulises mõttes tähtis, kuidas me maa peal elame, arvan, et Jumalale oleme tähtsamad meie ise. Mulle meenub sellega seoses üks laul, milles küsitakse, et kes armastaks mind minu enda pärast. Mitte selle pärast, mida ma olen teinud või mis minust saab, vaid et kes armastaks mind minu enda pärast.

Olen vahel tundnud, et mind ei tasu armastada, olen nii saamatu, ei jõua oma asjadega kuhugi. Tihti on patuse tunne omal kohal, sest olemegi patused, ja andestuseks tuleb meil ka patud Jumala ette tuua.

„Kui me oma patud tunnistame, on tema ustav ja õige, nõnda et ta annab andeks meie patud ja puhastab meid kogu ülekohtust.“ 1Jh 1:9

Mul on aga kahtlus, et Jumal ei taha, et me pidevalt maadleme oma patuga, kui ta on meile juba ammu andestanud. Meie

lihtsalt ei suuda sellist pakkumust vastu võtta, tundub võib-olla liialt suurepärane. Võib-olla olete ka ise kuulnud poolnaljakat ütlemist: minu patud on nüüd küll nii suured, et isegi Jumal ei suuda nendega teelda.

Meil ongi suurepärane Jumal, kes teeb suurepäraseid pakkumusi — seda ei tasuks iial unustada. Nagu vastab Issand laulus ühele kahetsevale mehele: „Ma armastan sind sinu enda pärast, mitte selle pärast, mida sa oled teinud või mis sinust saab. Ma armastan sind sinu enda pärast.“

Ma loodan, et see on teile innustuseks ja lootuseks, et meil on armastav Jumal, kes igatseb meid ennast. Olen Tartus päris palju tunda saanud, kuidas Jumal kannab, isegi kui minu lootused enda suhtes on nullilähedased. Eriti sessiooni ajal, mil õppimine on jälle viimasele minutile jäänud, öölt mitu unetundi varastanud ja samal ajal ajapuuduse muret kümnendat korda Jumala ette tuues. Jumal on aga minuga ustav ja kannatlik olnud. Seda märkan ma alles tagasi vaadates.

*Sest sina olid mulle abiks
ja su tiibade varju all
ma võin hõisata. Ps 63:8*

Eleri Illik
Tartu Ülikooli
usuteaduskonna üliõpilane

Esivanemate pärandi austuseks

Nõnda kui igal aastal, jõudsid ka sel kevadel esimeste kevadekuulutajatena rannaäärsetesse küladesse suvitama endiste rannarootslaste järeltulijad. Suve alguseks olid ka kaugemad rannikualad täidetud ja suvi võis ametlikult alata.

Meie heade sõprade rootslaste suvi on üsna sarnane meie, eestlaste suvega. Ikka on nii, et toimetatakse oma maalapil, kõpitsetakse maa-maja, nauditakse looduse võlu ja vaikust. Selle kõrval on tähtsal kohal ka üksteise külastamine ning suhtlemine kohalikega.

On veel paar asja, mis endiste rannarootslaste järeltulijatele Eestis, nende esivanemate kodupinnal korda lähevad. Need on Osmussaar ja sealne kabelivare ning kolme aasta eest taastatud Rooslepa kabel. Ka see suvi ei olnud erand ja ühist tegevust jätkus rootslaste pealehakkamisel mõlemale poole.

Juulis käisime endiste saareelanike järeltulijatega Osmussaarel. Korrastasime kabeli ümbrust, imetlesime

Osmussaare kabelivare.

taastatud kabelitorni kiivrit, mis ka saarele lähenedes tulijaile helkides silma paistis. Päeva kõrghetk oli üle saare kaikuva kabelikella kutse kakskeelsele surnuaiapäevalvusele, mida saarel ei olnud peetud aastaid. Juuli teisel nädalavahetusel saime osa Rootsisis elavate, kuid siinseid maaomanikke ühendava ühingu, Riguldi-Noarootsi Kodukandiühingu päevast. Päev algas piduliku kontsertjumalateenistusega Rooslepa kabelis, millel teenisid muu-

sikaga kaasa Noarootsi koguduse naisansambel ja Raul Targamaa.

Kuldsete lehtede saabudes jäävad rannakülad aina vaiksemaks ja tühjemaks. Saabunud sügis-talv oma kristallpuhta õhu ja järjest lühemate päevadega jääb ootama juba uut kevadet, mis on täis röömsaid kohtumisi siinsete kallite inimeste ja pühakodadega.

Kaisa Kirikal
Õpetaja

Naised laulsid ja tantsisid riigikogus

Eestis on ikka kuulda, et maainimesi ei panda tähele, et meist ei hoolita, et Tallinna-riigi inimesed on meid unustanud. See ei vasta tõe. Septembri keskel algas riigikogus Läänemaa kuu — nii tutvustavad maakonnad ennast kuu kaupa riigikogus.

Üks joon, mida meil on ja teistel pole, on kõik, mis mahub mõiste alla „rannarootsi” — külad, inimesed, mõtted ja teod. Läänemaa rannarootslust tutvustasidki Läänemaa kuu avamisel Noarootsi ja Vormsi saare esindus. Noarootsist käisid riigikogus valla rahvatantsijad, vanade rannarootsi rahvalauludega astusid üles nii valla kui ka koguduse laulunaised. Pärast etteastet sai riigikogu esimehe Ene Ergma juhatusel tutvuda riigikogu hoonega,

Noarootsi rahvatantsurühm riigikogus.

kuuldi palju uut nii maja ajaloo kui ka seal töötavate ja töötanud riigiametnike kohta.

Tore on tõdeda, et seni ainult meile südamelähedane rannarootsi rahvuskultuur leiab huvi ka väljaspool maakonda. Esinemised tundma-

tus kohas kinnitavad meid endid ja aitavad säilitada meie esivanemate pärandatud rannarootsi traditsiooni ja rahvuskultuuri.

Kaisa Kirikal
Õpetaja

Eesti–rootsi rahvaviisid Rooslepa kabeli

*Ma laulan suust ja südamest Sull', Issand, minu rõõm!
Ja lauldes räägin kõigest heast, mis Sinust teada on.*

KLPR 387:1

Sügise hakul oli Rooslepa kabel taas täis kaunist muusikat koos Jumala sõna ja palvega. Saime kogudusega osa Danguole Tambergi imelisest loov-praktilisest diplomitööst, mille eesmärk oli pakkuda kaht kultuuri ühendavat missamuusikat.

Danguole Tamberg, kes on Noarootsi vallas elanud ligi kaks aastakümnet, on selle aja jooksul tundma õppinud eesti–rootsi rahvaviise ning kohalikke olusid. Mõte luua ise rootsi sugemetega missamuusikat sündis ajapikku ning vormus viimaks lõputööks, mis on spetsiaalselt kirjutatud Rooslepa kabeli ja piirkonna eripära silmas pidades.

Missamuusika toetub oma ülesehituselt eesti–rootsi rahvaviisidele, samuti ilmestavad missal kasutusel olevat muusikat instrumentaalplad, mis on kirjutatud rannarootsi rahvakoraalide põhjal. Missa ülesehituses on suurt rõhku pandud kirikuliste kaasamise vastulaulude kaudu, samuti meditatiivsetesse muusikalistesse vahepaladesse, mis annavad aega süüvida kõlanud Jumala sõnasse. Kõlavad rahvaviisid ja improvisatsioonid on meelde jäävad ning koguduse vastulaulud lihtsad.

Missal muusitseerisid peale orelit ka kaks viiuldajat, naisansambel ja eestlaulja. Suured tänusõnad ütleb Danguole Tamberg edasi Noarootsi naisansambli lauljatele, Haapsalu Muusikakooli viiuli eriala õpetajale Taimi Koplile, Haapsalu Muusikakooli vilistlasele Sarah Koplile, heliloojale ja Haapsalu Muusikakooli õpetajale Sirje Kaasikule, Noarootsi koguduse õpetajale Kaisa Kirikalile ja Noarootsi koguduse juhatuse esinaisele Tiiu Tulvikule.

Kaisa Kirikal
Õpetaja

Hanila Pauluse kogudus

Õpetaja Lembit Tammsalu, juhatuse esimees Andrus Eilaste.
E-post lembit.tammsalu@eek.ee. Swedbank 1120081940
Tööstuse 10-1, 90101 Virtsu, Läänemaa. Õpetaja tel 553 0045.
Jumalateenistus talvel kuu 2. ja 4. pühapäeval Virtsu seltsimajas kl 13, suvel Hanila kirikus.

Hermi Vain — Hanila valla maasool

Hermi Vain (pildil) on sündinud 1929. aastal Läänemaal tolalases Massu vallas Kause külas Raguni talus.

1943 lõpetas ta Hanila 6klassilise kooli. Õpingud Lihula keskkoolis venisid sõja tõttu, lõputunnistuse sai 1949.

Haridustee jätkamisel langes valik Tallinna õpetajate instituudile, seal omandas Hermi kahe aastaga looduslooja ja geograafia õpetaja kutse.

Pärast instituudi lõpetamist töökohta valides otsustas Hermi Hiiumaa kasuks — tundus põnev meretagune koht, kus ei olnud seni õnnestunud käia. Algul oli kavatsus kolm suunamisaastat ära olla, eks siis vaata mujal ringi. Läks aga nii, et Hiiumaale kooliõpetajaks jäi Hermi tervelt 34 aastaks. Algul Jausa koolis, 1953. aastast Kärkla keskkoolis.

1957 lõpetas ta töö kõrvalt Tartu riikliku ülikooli geograafia-loodusteaduskonna.

Keskkooli kõrvalt andis ta bioloogiat ja keemiat ka õhtukoolis.

1960. aastail osales ta ak-

tiivselt Hiiumaa looduskaitses arendamises, tegeles lindude röntgamisega. Oli aktiivne matkaja.

1966 ilmus temalt reisijuht „Mööda Hiiumaad“.

Hermi oli üks alusepanijaid Hiiumaal tänaseni väga populaarsele orienteerumisspordile.

Pärast naasmist sünnikoju andis ta aastaid tunde oma kunagises koolis, Lihula keskkoolis.

Et tema kodukirik Kõmsil oli varemeis, leidis Hermi endas tahet ellu äratada Hanila kogudus ja asuda korraldama kiriku taastamist.

Hanila kogudus taastati 1993. aastal, kirik taaspühitseti 1997. See sündis viimasel hetkel enne kirikuhoone lõplikku lagunemist.

Tema algatusel on leitud tublisid annetajaid ja tehtud kirikus mahukaid taastamistöid. Alati on Hermi koristus- ja talgutöödel ka ise käed külge pannud.

Kui taastati õigeusu kogudus Kõmsil, võttis Hermi ka selle kogudusehoone taastamise mure enda kanda. 2009. aastal kirjutati projektitaot-

lus Kõmsi kiriku varemete korrastamiseks. Veel säilinud müürid on ilus näide 19. sajandi Muhu ehitusmeistrite kätetööst.

Samuti korraldab Hermi igasuviseid kirikuliste-pensionäride ekskursioone mööda Eestit. Alati on ette valmistatud põhjalik kultuuri- ja ajalooline reisikava.

Hanila muuseum on oma tegemistes kasutanud Hermi tehtud uurimusi ja ettekan- deid nii kiriku kui ka üldisemast kohalikust ajaloost. Virtsu Harrastusmuuseum on saanud tema käest huvitavaid arhiividest otsitud ja saksa keelest tõlgitud materjale vanemast mõisaajast siin kandis.

Siiani tegutseb Hermi harastusornitoloogina ja edastab linnuvaatlusandmeid.

Hermi on alati rõõmsameelne ja abivalmis. Oma mitmekülsete kultuurihuvide ja laialdaste teadmistega, kohusetundliku ja tagasihoidliku elustiiliga on ta ehe näide ühest tublist haritud eesti mehest.

Hanila valla Teataja

Teenides ligimest

Mööduvat aastat Hanila koguduses võib nimetada diakoonia-aastaks.

Oludes, kus majanduskriis on paljudelt peredelt röövinud sissetuleku ja ajanud nad vaesuse piirile, on kogudus teeninud inimesi neile abi jagades.

Jagatud on Soomest Pirttikyläst ja Purmost saadetud riideabi. Sealsed kogudused on kogunud meile mõeldes asju, mis neile ehk enam iga päev nii vajalikud ei ole, mis aga meie inimestele siin võivad väga tarvilikuks osutuda. Keegi ei ole käskinud neil seda teha. Nad teevad seda armastusest Kristuse ja Tema

Leerijumalateenistus 23. oktoobril Hanila kirikus. Vasakult: *Elvira Saat, Anna Pauline Aavik, õpetaja Lembit Tammsalu, Sven Veek ja Leida Vânt. Foto Monika Veek.

Kiriku vastu.

Siinpool on inimesed olnud tänulikud vastuvõtjad. Paljud on kasutanud võimalust teha kogudusele saadud abi eest annetus.

Kogudus on vahendanud ka Euroopa Liidu saadetud toiduabi — kaerahelbeid.

Lembit Tammsalu
Koguduse õpetaja

Vormsi P

Vormsi kiriku loo algus ulatub ammustesse, unustatud aegadesse, mis on peitunud vanade legendide taha. Ometi ei ole tänaseni säilinud märke, mis jutustavad kiriku algusaegadest.

Kuigi Vormsit mainitakse ajalooõrikuis esimest korda alles 1391. aastal, on Vormsi praeguse kiriku vanim osa, keskaegne altariruum, ehitatud juba u 1340. aastal. Sellele viitavad mitmed ehituslikud võtted ja detailid, mis olid kasutusel just sel ajal. Ometi ei ole see olnud Vormsi kiriku kõige vanem ehitusjärg. Tõenäoliselt on kõige varasem kirik olnud puidust ja asunud praeguse pikihoone kohal. Sellest andsid tunnistust kivide read, mida võis näha 1989. aasta remonditööde ajal kiriku vana põranda all ja mida oli kasutatud puukiriku vundamendiks. Millal see puukirik ehitati, on teadmata, ilmselt 13. sajandil või varemgi. Iidse legendi järgi oli Vormsi Püha Olavi kiriku rajaja Taani kuningas Valdemar II, kui ta käis 1219. aastal ristiretkel Eestis.

Suur juub

25. juulil peeti Ridala koguduse 790. aastapäeva ja kiriku 740. aastapäeva tänujumalateenistus, juhtiv liturg oli peapiiskop Andres Pöder. Kaasa teenisid praostkonna vaimulikud ja külalised. Laulis Haapsalu, Kullamaa ja Läänemaa Nigula koguduse ühendkoor. Kontserdi andsid Helsingi Evangeelse Ühenduse koor ja orkester. Oreil Lia Salumäe.

Pärast jumalateenistust andis peapiiskop üle EELK autasud koguduse tublidele kaastöölisele. Aukiri anti Leida

Vormsi Püha Olavi kogudus

Hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, diakon Ants Rajando, juhatuse esimees Ene Rand.
91301 Hullo küla, Vormsi, Läänemaa.
Tel 473 2157, 518 7957 (diakon). E-post vormsi@eelk.ee
SEB 1120171148. Jumalateenistus 2 korda kuus, pühapäeval kl 11.

üha Olavi kiriku lugu

Algse puukiriku külge ongi u 1340 ehitatud tänaseni säilinud ilus keskaegne altariruum. Järgmised 250 aastat nägi kirik välja tänapäeva mõistes üsna kummaline: lääne pool suhteliselt kitsas ja madal palkidest pikihoone, ida pool kõrgem kivist altariruum. Siiski ei olnud see tollal erakordne — sel viisil ja selles järjekorras on ehitatud paljud keskaegsed

kirikud Läänemere ääres.

Liivi sõja ajal 1575. aasta talvel rüüstasid Vene väed üle külmunud mere tulles Vormsi saart. Ilmselt just siis hävis tules kiriku vana palkidest pikihoone. Sellest rüüsteretkest räägib Balthasar Russow oma „Liivimaa kroonikas”.

Sõjale ja katkule järgnenud poole sajandi jooksul oli kirikust tõenäoliselt alles

vaid poolpõlenud altariruum. Hävitava sõja tagajärgedest taastumine võttis aega.

Kiriku uus pikihoone valmis alles 1632. aastal ja sellega sai pühakoda oma praeguseni säilinud kuju.

Suuremat remonti on kirikus tehtud ka 1772 ja 1829, mil kiriku aknaavad ehitati suuremaks ja teravkaarseks. Aknaavade ümberehitamise

ajast on säilinud ka meistrite nimed ja aastaarvud aknalendidel.

1929 sai kirik varasema tõrvatud laudkatuse asemele uue plekk-katuse.

Järgnenud Teine maailmasõda jättis sügava jälje ka Vormsi saare ajalukku. Põliselanikud lahkusid saarelt ja kirik jäi tühjaks. Pärast sõda saarele elama asunud, peamiselt luterlased, soovisid taastada kogudust ja jumalateenistusi kirikus. Nõukogude võim ei andnud selleks aga luba. Järgmistel aastatel seisis kirik seetõttu tühi ja see rüüstati. Kolhoosiajal kasutati kirikut heina- ja viljalaona. Tol ajal hävis ka Vormsi ajalooline pastoraat.

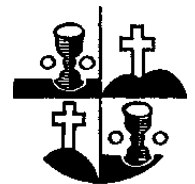
Taas möödus ligi pool sajandit, enne kui sai asuda kirikut taastama. 1988. aasta suvel algatasid Vormsi kohalikud kristlased kiriku taastamise. Abi saadi selleks Läänemaa võimudelt ja endistelt vormsilastelt Rootsis. Annetusi ja abi tuli tuhandeid inimestelt Eestist, Rootsist ja Soomest.

Taastatud ja korrastatud Vormsi kirik taaspühitseti olevipäeval, 29. juulil 1990.

Ants Rajando
Koguduse diakon

Ridala Püha Maarja Magdaleena kogudus

Koguduse õpetaja Kari Tynkkynen (puhkusel 1.05.2010–1.08.2011), hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, juhatuse esimees Leili Jõgisoo, 90411 Kolila, Ridala vald, Läänemaa, tel 472 4210, 528 0635, faks 472 4211, e-post ridala@eelk.ee, kodulehekülg www.eelk.ee/ridala
SEB 10022041364003. Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kell 13.

el Ridalas

Magnusele ja Leili Jõgisoo. Tunnustusmärgi said Luule Janson ja õpetaja Kari Antero Tynkkynen. Tänukirja sai Mare Sammel.

Ühine kohvilaud oli kaetud kogudusemajas.

Õhtupoolikul mängiti Raul Tammeti lavastatud Ridala ajaloolist näitemängu (pildil), mille oli kirjutanud Heli Reichardt, muusika autor ja üks peaosalisi oli Sirje Kaasik.

Varbla Püha Urbanuse kogudus

Hooldajaõpetaja Lembit Tammsalu, diakon Toomas Maarand, juhatuses esimees Lea Lehis. 88201 Varbla, Pärnumaa. Tel 503 7796 (juhatuses esimees). E-post varbla@eelk.ee
SEB 10902000835004. Jumalateenistus kuu 2. pühapäeval kl 11 ja 4. pühapäeval kl 13.

Oleme osaduses nii vaimselt kui ka materiaalselt

Kontaktid Varbla kogudusega said alguse 1995. aastal, see-
ga juba 15 aasta eest, mil koh-
tusin Nämknäs Fridskär is
praost Tiit Salumäega. Olime
oma koguduses arutanud sõ-
pruskoguduse küsimust ja nii
küsisin Tiit Salumäelt, kas
oleks mõni kogudus Eestis,
kes vajaks sõpruskogudust.

Ta ei vastanud mu küsimu-
sele kohe, sest praostina on
tema alluvuses 16 kogudust.

Paar nädalat hiljem tuli
temalt kiri, et Varbla kogu-
dus on üks selline kogudus,
kes vajaks sõpruskogudust
Soomes. Nii saigi Varblast
meie sõpruskogudus.

Juba meie esimese külas-
käigu ajal Varblasse nägime,
et kogudus vajab küttega
kogudusesaali, kus oleks või-
malik talvel jumalateenistusi
pidada, sest kirik on talvel
jääkül, täiesti kütteta.

Järgmisel suvel sõitsime
seitsmeliikmelise rühmaga
nädalaks Varblasse talgutetele.
Muu hulgas seadsime sisse
koguduse talvekirikku.

Edaspidi hakkasime Varb-
lasse tooma abisaadetisi. Al-
guses kaubikutega, aga aja
jooksul läksid autod üha suu-
remaks — kuni veoautodeni
välja.

Nüüd oleme Varblas käinud
keskmiselt 6 korda aastas.

Varblasse toome kõike,
mida võib vaja minna ja mis
on kasutuskohtlik: mööblit,
külmutuskappe, sügavkül-
mikuid, jalgrattaid, koduma-
sinaid jms.

Kogu töö käib vabatahtlike
annetuste toel.

Pörtomi inimesed on ise
kandnud veokulu. Reisikulu
ongi ju ka ainus väljaminek
selle töö juures.

Vahel, kui korjandused too-

Varbla Soome sõpruskoguduse Pirttikylä rahvas abikoorma juures.

vad sisse väikesi summasid,
võtavad vajaliku raha kokku-
saamine ka aega. Jõuluõhtul
ja jaanipäeval on tavaliselt
suuremad korjandused.

Kogu ettevõtmine on n-õ
peost suhu üritus. Ei saa ju
pileteid enne tellida, kui pole
teada, kas raha on kojusõi-
duks ikka olemas.

Kui abisaadetis Varblasse
jõuab, laaditakse see kogu-
dusemaja juures maha ja
jagatakse abivajajatele.

Inimesed saavad võimalust
mööda teha annetuse Varbla
kogudusele. Mingeid suuri
summasid sealt ju ei kogune,
kuid väike tugi koguduse
kassale on see siiski. Selle abil
on näiteks vähehaaval remon-

ditud kogudusele kuuluvaid
hooneid.

Viimastel aastatel on tavaks
saanud, et me Varblas olemise
ajal peame ka jumalateenistu-
se. Ma ise sõidan samuti tihti
kaasa osalt just selleks, et
jumalateenistusel kaasa tee-
nida. Rahvast tuleb neile ju-
malateenistustele üsna palju.

Minule endale on väga täht-
s, et me ei sõida Varblasse
mitte üksnes abisaadetiste-
ga, vaid et sellega liitub ka
vaimulik osadus. Inimene on
tervik, me oleme osaduses nii
vaimselt kui ka materiaalselt.

Nende aastate jooksul on
tekinud palju sõprusside-
meid perekondade vahel. Ma
ei tea, kui tihedat ühendust
peetakse reiside vaheajal,
kuid alati, kui Varblasse sõi-
dame, saadetakse üksjagu
pakke siit sinna ja ka sealt
siia. Kodust läheme ühtede
pakkidega ja tagasi tuleme
pakkidega, mis vastu saadeti.
See kõneleb armastusest, hoo-
limisest ja rõõmust. Meil on
palju, mida üksteisega jagada.

Parim tasu selle töö eest on
tänuikkus.

Varbla kogudusemaja vajab

remonti ja me oleme lubanud
siin öla alla panna paari pro-
jektiga — osalt talgukorras,
osalt muul moel. Et Varblas
oleks üks korralik kogudu-
semaja, mis toimib ka talve-
kirikuna.

Need on konkreetsed ette-
võtmised, mis praegu teoksil.
Palju meil raha ei ole, aga
oleme lubanud Varblasse sõi-
ta ühe talguliste rühmaga, et
ehitustööle kaasa aidata.

Olen mõelnud, et kui kord
pensionile jään, võiksin mõn-
da aega Varblas kogudusetöös
abiaks olla. Peaksin siis küll
paremini eesti keelt oskama.

Kindlasti on teisigi, kes
samasuguseid mõtteid mõl-
gutavad.

Usun, et Issand on Varbla
andnud meie tööpõlluks, ja
ma tahan meeleldi jätkata
seda tööd, kuni jagub abikäsi.

Lars-Erik Björkstrand
Soome Pirttikylä
koguduse õpetaja

*Tekst on lühendatult
filmist „Pörtom-Varbla”,
autor Kent Wägar. Pirttikylä
kogudus on sõprussuhetes
Varbla kogudusega.*

on iga koguduseliikme leht

Tellimuse saab esitada: toimetuse tel 733 7790, kiriku
kantseleis, postkontoris, internetis: www.eestikirik.ee
E-post: ek@eelk.ee

Jüri Uluots — Kirblast pärit suurmees

13. jaanuaril 1890 sündis Kirbla vallas Uluots küla Jaanse talus Jüri Uluots. Aastail 1899–1902 õppis ta Vanamõisa vallakoolis, 1902–1904 Karuse kihelkonnakoolis ja 1904–1907 Pärnu linnakoolis. Psühholoogiliselt olevat talle raskeim hetk olnud Pärnu gümnaasiumisse sissesaamine 1907. aastal. Sinna vastuvõtmise rõõmsa uudise peale läinud Jüri Pärnust jalgsi oma kodutallu, esimesed kümme kilomeetrit lausa joostes!

1910. aastal Peterburi ülikooli astumine ja kõrghariduse omandamine Uluotsale enam probleeme ei tekitanud. 1916. aastal lõpetaski ta siis juba Petrogradi nime kandnud ülikooli õigusteaduskonna. Professori kutseks valmistumise pooleli jätnud, lahkus Jüri Uluots 22. jaanuaril 1918 Petrogradist kodumaale.

Kuni Saksa okupatsiooni lõpuni elas ta vanemate juures, 1918. aasta lõpust hakkas aga töötama Haapsalus rahukohtuniku ja kohtu-uurijana. 1920 sai Jüri Uluotsast Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud. Ta oli üks kolmest juristist, kes pani aluse eestikeelsele õigusteaduskonnale. 1927. aastal sai Jüri Uluotsast esimene eestlasest Eesti õiguse ajaloo korraline professor. Siis arendas ta koos kolleegidega välja Eesti riigi õigusliku järjepidevuse ideoloogia alused.

Hiljem, aastail 1942–1944 oli ta õigusteaduskonna dekaan. Teadlasena uuris Jüri

Jüri Uluots

Uluots Eesti õiguse ajalugu, agraar- ja asustusajalugu. Tema üks tähtsamaid õigusajaloo-alaseid teadustöid oli „Eestlaste lepingud võõraste XIII sajandil. (Õigus nr 2, 1935, ja nr 2, 1936). Selles uurimuses vaatles Uluots eestlaste (peamiselt saarlaste) sõlmitud lepinguid vallutajatega, analüüsis muistsete eestlaste vaateid õigusele ja üritas oletada, mil määral võisid need pärast 13. sajandi Eestis edasi elada.

Jüri Uluots uuris ka oma kodukandi ajalugu. Tema sulest ilmus 1938. aastal põhjalik artikkel (Cotze und Sorve und die quarta des Ordens in Läänemaa. Opetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1937, I. Tartu 1938), milles teadlane näitas, et ajalooallikais mainitud Cotze ja Sorve on identsed Karuse kihelkonnaga. Samas kirjutises analüüsis ta palju

sid Läänemaa varakeskajaga seotud probleeme, oletades muu hulgas, et Matsalu lahe lõunakaldal Metsküla lähedal Kalepi mäel asus vahipost, mis jälgis Matsalu lahes toimunud laevaliiklust.

Jüri Uluotsast sai Eesti Vabariigis tuntud poliitik ja riigitegelane. Ta oli Asutava Kogu, I, II, IV ja VI riigikogu liige, 1938–1939 riigivolikogu esimees, Eesti Vabariigi põhiseaduse projekti üks peamisi autoreid, 1937–1940 aga ka Isamaaliidu keskjuhatusese esimees.

12. oktoobrist 1939 kuni 21. juunini 1940 oli Jüri Uluots Eesti Vabariigi peaminister. Alludes Nõukogude Liidu ultimaatumile, tuli tal siis oma amet Johannes Vares-Barbarusele üle anda. Hiljem õnnestus tal koos perega varjuda ja nii vältida nõukogulikke repressioone, mille alla langesid kõik teised Eesti Vabariigi tähtsamad riigimehed.

Kui algas Saksa okupatsioon, hakkas Jüri Uluots taas toimima Eesti Vabariigi peaministrina, nüüd juba ka (nagu nägi ette Eesti põhiseadus) Venemaale küüditatud presidendi ülesannetes. 29. augustil 1941 andis ta Tartu sakslasest välikomandandile üle memorandumi Eesti seisundi kohta ning Eesti valitsuse taasloomiseks. Eesti Vabariigi Valitsuse ellukutsumine tookord ebaõnnestus, sest Saksamaa ei kavatse nudki tunnustada Eesti iseseisvust. Ometi kujunes Jüri

Uluots just Saksa okupatsiooni päevil eestlaste moraalse vastupanu sümboliks. 1944 kutsus ta Eesti kodanikke üles astuma relvastatud võitlusse uue Nõukogude okupatsiooni vastu. 18. septembril 1944 nimetas Jüri Uluots ametisse Eesti Vabariigi Valitsuse eesotsas peaministri asetäitja Otto Tiefiga. Juba järgmisel ööl — 19. septembril vastu 20. septembril 1944 — põgenes ta raskesti haigena mootorpurjekal Atlantic koos perega Rootsi. Seal paigutati ta Stockholmis haiglasse, kus ta juba 9. jaanuaril 1945 suri — tal oli maovähk.

27. märtsil 1945 maeti ta Stockholmis metsakalmistule ja enam kui 50 aastaks jäi Eesti riigimehe põrm võõrasse mulda.

31. augustil 2008 jõudis Jüri Uluots aga jälle tagasi koju. Sel päeval sängitati tema põrm auavaldustega Uluotsade matmispaigale kodukihelkonna Kirbla kirikuaias.

Jüri Uluotsa elu ja tegevus langes Eestile saatuslikku aega. Jüri Uluots täitis aga Eesti riigivõimu õigusliku järjepidevuse kandjana Eestile hädavajalikku rolli — kuulutas okupeeritud Eestis 1944. aasta septembris välja seadusliku Eesti valitsuse ja sõitis surmahaigena Rootsi, et maa uue anastamise tingimustes nüüd juba eksiliski veel midagi Eesti riikluse järjepidevuse kaitseks ette võtta.

Mati Mandel
Ajaloolane

2010. aasta Kirbla koguduses

- 13. jaanuar** — Jüri Uluotsa 120. sünniaastapäev
- 24. veebruar** — riigi aastapäev, Lihula naiskooori kontsert
- 10. aprill** — praostkonna noorteüritus „Mida sa veel ootad?“
- 20. juuni** — surnuaiapäev
- 1. august** — Lia Salumäe orelikontsert ja liikmete sünnipäevade tähistamine
- 21. august** — kontsert koguduse maja ees: Lauri ja Sadam Suveränd laulude ja reisilugudega
- 29. august** — konfirmatsiooni jumalateenistus
- 21. november** — mälestuste pärastilõuna

EESTI KIRIKU
KALENDER
2011

Piirsalu kogudus

Hooldajaõpetaja Ants Leedjärv, juhatuses esimees Maie Hinno.

90902 Piirsalu, Läänemaa. Tel 477 5517, 5660 9612 (õpetaja), 5691 6726 (juhatuses esimees).

E-post ants.leedjarv@eelk.ee. Jumalateenistus kuu 2. ja viimasel pühapäeval kl 13.30. Swedbank 1120167631

Peapiiskop Andres Pöder annab Maie Hinnole üle EELK aukirja 20. mail Tallinnas.

Elu väikeses koguduses

Meie maal on palju väga väikesi kogudusi. Üks meie praostkonna väike, kuid tubli kogudus on Piirsalus. Mõned aastad tagasi leidsid Piirsallu tee soomlased Purmo kogudusest. Nüüd on meievahelised suhted muutunud tihedaks. Kui soomlased tulevad humanitaarabi tooma, on koguduse liikmed ikka abiks ja alati istume ühise kohvilaua ääres, peame uusi plaane. Koguduse majas on pidevalt saadaval riideid, jalatseid jpm. Kõigi asjade korrastamise ja jagamise eest aga hoolitseb Maie Hinno. Andku Taevaisa talle jaksu seda tööd teha!

Koguduse majanduslikuks toimetulekuks on nendest annetustest saadud tuntavat abi.

Kuigi Piirsalu ei asu suure tee ääres, leiavad ka kaugevalt inimesed üles Piirsalu kiriku. Nimelt tähistas 25. aprillil Läänemaa Naiskodukaitsese meie kirikus oma sünnipäeva. Sellel jumalateenistusel mälestati kõiki repressioonides hukkunud naiskodukaitsjaid. Muusikaga teenisid kaasa Kullamaa kooli kodutütred.

9. mail oli kuldleeripäev, kahjuks ainult ühe kuldleerilapsega, aga kindlasti oli see talle väga ilus päev. Jääme lootma, et Jumala õnnistus

on ikka Piirsalu inimeste üle. Kurb on vaid, et osa liikmeid on unustanud — kogudus ootab neid, nendest sõltub koguduse toimetulek. Kahjuks olen kogenud, et esimene asi, mis maksmata jäetakse, on liikmeannetus. Kui me aga Jumalale oma ohvriandi ei too, jääb meie enda rahakott veelgi tühjemaks. Usaldagem rohkem Jumalat!

Jeesus ütleb: „Otsige esiti Jumala riiki, kõike muud antakse teile pealegi!”

Tooni Leedjärv
Koguduse organist

Lihula Eliisabeti kogudus

Koguduse õpetaja Kaido Saak, juhatuses esimees Jaak Kastepõld.

Tallinna mnt 11, 90303 Lihula, Läänemaa. Tel 5691 5347. E-post kaido.saak@eelk.ee

Kantsleile avatud T, K kl 10–15. Swedbank 1120076599.

Jumalateenistus igal pühapäeval kl 11.

Juubelit ootav Lihula

Aastavahetusel on ikka tavaks vaadata ajas tagasi, aga see on ka hea aeg tuleva peale mõelda. Kõigele vaatamata võime olla rõõmsad, et Suure Looja arm on olnud meiega. Uue aasta peale mõeldes loodame, et meie head plaanid Looja õnnistuse saatel korda läheksid.

Lihula tähistab järgmisel aastal oma 800. sünnipäeva. See annab põhjust vaadata ajas päris pikalt tagasi. Aastal 1211 pühitses Riia peapiiskop Albert Lihula piiskopiks tsistertslaste ordu munga Theodorichi. Sellest hämarast ajast sai alguse Lihula kirjapandud ajalugu. Pealinna staatust ei jagunud Lihulale tol korral küll kuigi pikalt, kuid tähtsaks kirikuolu ja halduskeskuseks jäi Lihula Vene-Liivi sõjani. Aastail 1238–1242 rajati siia piiskopilinnus, 1262–1285 asutati tsistertslaste nunnaklooster ja 13. sajandil ehitati ka esimene Elisabethi kirik.

800 aastat on ühe linna kohta väga auväärne iga ja

Suvekontsert Lihula Eliisabeti kirikus.

see annab meile põhjuse oma kodulinna üle uhkust tunda. Mõõdunud aastasadade jooksul on kirikul alati olnud märkimisväärne roll elu kujundamisel Lihulas. Ajad on erinevad. Enam ei ole meil küll seda kirikuriiki, mille pealinnaks Lihula algul määrati, kuid Issanda kogudus elab ja tegutseb siin ka praegu ja loodame, et teeb seda Tema taastuleku päevani välja.

Kui sünnipäeva-aasta annab meile põhjust ajas päris

kaugele tagasi vaadata, siis nüüd, aasta lõpul, mõtleme eelkõige sellele, mida 2010. aasta meile tõi. Kirikule algas aasta tavakohaselt kolme koguduse ühiste jumalateenistustega kultuurimajas. Ühendatud jõud näitasid, et armusõnum ülestõusnud Issandast on tänapäevalgi niisama aktuaalne kui neil ammu möödunud aegadel, mil Lihulas kuulutasid seda viis kirikut ja kaks kloostrit!

Rohkesti kauneid hetki

pakkusid suvised muusikaüritused kirikus. Oma sünnipäevakontserdi pidas tütarlastekoor Reede Iren Varblase juhendusel. Mudifesti ajal andsid kontserdi kõige pisemad laululapsed üli riigi. Tuntud headused olid perekond Järvi ja Lihula meeskoori etteasted. Need ja paljud teised hetked näitasid, et see veidi viltuse torniga hoone keset linna on kohalikule rahvale siiski tähtis ja vajalik!

Tulevikule mõeldes oli tähtis sündmus koguduse uue juhatuses valimine. Juhatuses esimeheks valiti Jaak Kastepõld, liikmeiks Tarvo Kuldkepp, Saima Soobard, Elo Voll ja Holger Wachtmeister. Soovime neile jõudu ja Looja hea Vaimu juhtimist Lihula 800aastase kirikuolu hoidmisel ning edendamisel.

Uuele aastale mõeldes võime loota, et kui Jumal tahab...

Saabuva sünnipäeva-aasta vääriliseks tähistamiseks on Lihulas kavas palju põnevaid ettevõtmisi. Tere tulemast Eestimaa esimese pealinna sünnipäevale!

Kaido Saak
Koguduse õpetaja

Mõeldes oma elule, leian tihtipeale, et kui Jumalat pole olemas, tuleks ta kindlasti ja kiiremas korras välja mõelda.

Kes aitab, kui keegi, miski enam ei aita? Kust ammutada rahu südamesse, kui tuleb ise asuda teekonnale teispoosusesse?

Statistika järgi on eestlased üks kõige vähem usklik rahvas maailmas (2006–2008 tehtud uuringu kohaselt on Eestis vaid 14% inimesi, kes peab usku igapäevaelus esmatähtsaks). Eestile järgnevad Skandinaavia riigid Rootsi, Taani ja Norra. Vaatamata mõnele erandile (sh Eesti ebaoproportsionaalselt kõrge koht selles usuleiguse pinge-areas), nähtub uuringust seos: rikastes riikides on usk vähemtähtis kui väiksema elatustasemega riikides. Vahest on kõige laiemas plaanis tegemist lihtsalt sellega, et neil, kellel läheb hästi, pole ka Jumalat iga päev nii palju vaja?

August 1960. Peningi asulas levis teade minu sünnimisest kiiresti.

Isenesest oli Peningi väik-sust arvestades tähtis sündmus iga uue lapse sündimine, kuid mina olin eriline, ilma valgust nägi noore sovhoosidirektori poeg: „Kommunisti poeg on sündinud“.

Vaatamata sellele, et minu mõlemad vanemad olid ristitud, leeritatud ja laulatatud ja ka vanem õde ristiti, tõmbas isa karjäär minu ristsetele kriipsu peale. Majandijuht pidi ju olema igati eeskujulik nõukogude inimene.

Päris korralik selles asjas minu isa Endel Polma siiski ei olnud. Seda otse välja ütlemata kuulus isa kindel sümpaatia „eesti ajale“, mis tema ees 10aastase poisina minevikku varises. Kuigi me jõule ei pidanud ja jõululaupäeval kirikus ei käinud, hoolitses isa selle eest, et esivanemate haudadel sellel ööl küün-lad põleksid ja ka kuusk oli tuppä toodud. Kardinat tuli ette tõmmata, sest valvsaid silmapaare jätkus ja partei liinis oli sovhoosi partorg majandijuhist kõrgemal kohal.

Isal, kes nüüd juba aastaid teispoosuses, oli üldse loomupäraselt suur sümpaatia ajatute asjade vastu, samuti

Gunnar Polma. Erakogu

kiriku ja kirikuõpetajate vastu. Kui vähegi võimalik, proovis ta seda ka oma ametis väljendada.

Minu koolipõlv oli toona-sele ajale iseloomulik: ok-toobrilaps, pioneer, komnoor. Kommunisti minust ei saanud, ei hingelist ega hingetut.

Õppisin bioloogias ja bioloogiaüliõpilaste toonase vaimu kohaselt võis ainsaks enese-teostuse võimaluseks olla teadustöö. Kui selleks nutti ei olnud, jäi alles „kergemate loodusvaatluste“ tegemine või õpetajatöö.

Naitusin kursusekaas-lase Anniga, kellest sai minu laste ema ja minu ideoloog. Ideoloogia seisnes oma kodu rajamises maal, Läänemaal.

Esialgul oli Läänemaa mulle veidi võõrastav, tundsin puudust metsast, lagedus hirmutas. Läänemaal oli aga meri ja vahvad inimesed, nii kohalikud, kes meid väikse umbusuga omaks võtsid, kui ka oma kamp: Andrus ja Epp, Tõnis ja Tiina, Hellat ja Riina, Krista, Peeter ja Liisa, Viivian, Peeter ja Hele. Hiljem lisandusid Köstrid, Olev, Mare ja Toomas.

Kirikus käisime peamiselt jõulude ajal ja vahel tegime talguid kirikuaias. Kirikuõpetaja oli Karuse kirikus ja teistes ümbruskonna kirikutest Endel Apsalon, kes küll vaoshoitult, kuid mõnusalt sulandus meie kooskäimistesse.

Suuremat sorti usklikud

me polnud, jagasime aga Endliga ühiseid aateid Eesti riigi taastamisel. Koos kodu rajamisega rajasime ka uut Eestit. Eesti Kodanike Komiteede liikumise ja Eesti Kongressi valimiste vaimne staap Läänemaal asus ilmselt just Metskülas. Samuti andsime tubli panuse Läänemaa Kaitseliidu ellukutsumisse.

Endel oli ka minu ristija, minule ja Annile ühise leeriõpetuse ja õnnistuse andja. Enne seda oli Endel ristitud ja veidi hiljem ka matnud meie poja Niglase, kes väikese ristiinimesena Karuse surnuaial puhkab. Kindlasti oli just see väike hauakäabas tõukeks, miks ka ise 33 aasta vanuselt ristiinimeseks soovisin saada.

Enne seda pidasin väikese siseheitluse, sobitamaks rahu paljudes eestlastes peituvat trotsiga usu vastu, mis meile 13. sajandil vägivaldselt peale suruti. Samuti suutsin ületada lõhe bioloogi haridusega koos käiva materialistliku maailmavaate ja kiriku dogmade tunnustamise vahel.

Tundsin, et materialismist üksi jääb väheks, kui teatud hetkedel pean seisma sellesama materialismiga silm silma ja hammas hamba vastu. Ühel poolel sina, väike tolmu-kübe-meke universumi materiast, teisel pool tundetut ja tuim materiat, kes sind on sünnitanud, kuid kellele sa enam korda ei lähe.

Kuigi teiselt viimased 13

aastat Tallinnas, tunnen end ikka läänlasena. Koos sisetatallatud radadega kasvab südamesse ka kodupaik.

Läänemaa lagedus mind enam ei kohuta. Vastupidi. Üle rannaniitude, luha ja karjamaa kihutav tuul toob hinge värskuse, loojanguvärvide vaatamäng paneb imetlema tervet maailma, milles on mulle antud aeg olla.

Poja matmisest peale hakkasin tasapisi tunnetama sidet ka Karuse kirikuga. Nüüd on Karuse kirikuga seotud juba paljud minu elu olulised sündmused: ristimine, leeriõnnistus, viimane pilguheit Annile enne puusärgi sulgemist, täiskasvanud tütre ristimine ja õnnistamise päev ja tütre laulatus.

Vaatamata veidi räsitud olekule, „kinnikiiluvale“ ore-lile ja väikesele kogudusele seostub Karuse kirik minule mõistega „kodu“, sest ühe kodu juurde võiks ju kuuluda ka kirik, mille kohta saab öelda: see on minu kodukirik. Kodukirik, kuhu minnakse ikka ja jälle kuulama jõuluevangeliumi ja millest tõtatakse koju säriseva jõuluprae juurde.

See on kirik, mille hoone on sinu sümboolne saatja sinu eluteel. Sellel kirikul on uks, millele koputades see sulle avatakse. Avatakse, olgu kas või pilkane öö.

Gunnar Polma
Karuse koguduse liige

Lääne-Nigula Püha Nikolause kogudus

Koguduse õpetaja Leevi Reinaru, juhatuse esimees Tiina Võsu.
Nigula 49, 90807 Taebla, Läänemaa. Tel 479 6658, faks 479 6658, 5664 2393 (assistent Tiina Võsu)
SEB 10602004146002. E-post laane-nigula@eelk.ee Kodulehekülg www.eelk.ee/laane-nigula
Kantselei avatud K, N ja R kl 10–14. Jumalateenistus igal pühapäeval kl 12.

Võidupüha tähistati tänavu Lääne-Nigulas

Taebla vallal oli au korraldada Läänemaal maakondlik võidupüha tähistamine ja see sündmus langes kenasti kokku Lääne-Nigula Vabadussõja ausamba rajamise 80. aastapäevaga.

Võidupüha tähistamine algas kontsertjumalateenistusega Lääne-Nigula kirikus. Segakoor Sonore andis ilusa kontserdi, mis lõi kogu päevale sobiva meeleolu. Pärast seda sai tutvuda Kaitseliidu Lääne maleva sõjariistade ja masinatega, toimetada noorkotkaste, kodutütarde ja skautide juhendusel. Eriti populaarne oli skautide loodud võimalus laskuda mägiironija varustuse abil kiriku tornist alla. Tundidepikkune abistamine ja laskujate toetamine väsitas Heikki Mutso ja tema abilised päris ära. Kelle kõht tühjaks läks, sai naiskodukaitsjailt maitsvat sõdurisuppi. Päästeamet ja politsei tutvustasid oma tööd ning näitasid, kuidas vahejuhtumeid lahendatakse. Mõnus ja hoogne vahepala oli kontsert, mille andsid Lääne-Nigula noortekoor ja

Kaitseliidu Lääne maleva rivistus Vabadussõja ausamba juures.

ansambel Casakama. Näitus pastoraadis oli pühendatud Lääne-Nigula Vabadussõja ausamba rajamise 80. aastapäevale ja taastamise 20. aastapäevale.

Kell 17 saabus Viljandis presidendi süüdatud võidutuli. Kaitseliidu Lääne maleva pidulikul rivistusel anti tuli üle maakonnale ja valdadele, seda jagati ka kõigile soovijaile. Kogu üritust aitas ette valmistada ja koordineerida

Lääne maavalitsus.

Oli hea tunda paljude organisatsioonide ja inimeste abi. Väga lahke ja abivalmis oli Lääne-Nigula kogudus. Ühes tööga kujunes sellest meeldejäädav ja sisukas üritus, mida siiani hea sõnaga meenutatakse.

Siiras tänu kõikidele koos parimate soovidega jõuludeks ja uueks aastaks.

Ülle Erman

Taebla vallavanem

Uus noorteajakiri

Suve lõpus kohtusid Lääne-Nigula kogudusemajas Nuotta, Võbor ja Pluss — tegemist on kristliku noorteajakirjaga, mis ilmub kolmes riigis: Soomes, Venemaal ja Eestis.

Nädalapikkuse laagri eesmärk oli tutvuda meeskondatega ja panna kokku ühine number kolmes keeles. Eestis hakkab ajakiri ilmuma neli korda aastas. Ajakiri aitab noortel kristlastel kasvada oma usus tugevaks ja kindlaks. Samuti on see vahend, mille kaudu tutvustada Jeesust oma sõpradele koolis. Ajakiri on noortelt noortele ja oma sisult jaotatud kolme ossa: inimesed, Piibel ja gospel.

Joel Reinaru

Ajakirja Pluss peatoimetaja

Kristlikud mootorratturid Lääne-Nigulas

20. juunil kogunes 40 kristlikku mootorratturit Lääne-Nigula kogudusemaja ette.

Neil oli eelmisel päeval Haapsalus suurem kokkutulek ja pühapäevaks tuldi jumalateenistusele. Enne jumalateenistust sõidutasid ratturid huvilisi. Jutluse pidas Pirjo Kettu ja pärast jumalateenistust anti üle koguduse õpetajale *gospelridersi* pastori kohustus.

Mootorrattureid oli Eestist, Leedust, Lätist ja Soomest. *Gospelriderseid* on Soomes ligi tuhat. Eestis on nüüd liitunud mitmeid mootorrattureid *Gospelridersitega*.

Leevi Reinaru
Koguduse õpetaja

Pirjo Kettu ja kokkutuleku üks korraldaja Tapio Kyllönen, *gospelridersite* president, Lääne-Nigulas.

Doxa käis Pihkvas ja Petseris

11.–12. septembril külastas Lääne-Nigula koguduse ansambel Doxa Pihkvat ja Petserit. EELK Petseri Peetri kirikus kutsus meid Elmet Vaaks, kus andsime pühapäeval kontserdi, olime ka jumalateenistusel, kus teenis õp Leevi Reinaru. Organist Kristel Aer andis orelikontserdi ja tutvustas orelit — Venemaal on vaid mõni töökorras orel.

Saime toredast nädalavahetusest vaid õige pisut teisel pool Eesti piiri õnnistatud. Oli rõõm kohtuda nende toredate inimestega, kes kogudust elus hoiavad ja tema tulevikule mõtleavad.

Sellist pilti nägin vaimusilmas...

Pühapäeva hommik Petseris. Kirikukellad. Punastest tellistest kiriku uksest on valla. Sisse astuvad tumedates ülikondades härrad ja kaunilt rõvastatud daamid, lapsed sagivad ja kilkavad rõõmsalt. Inglisekujud altari ees säravad lühtrite valguses.

Loodame, et kord saab nii olema.

Ülle Ehanurm
Ansambli liige

Märjamaa koguduse elust

Koolitus

Sõna „koolitus“ võib tähendada eri asju. 2010. aastal on Märjamaa koguduses olnud võimalik kogeda, et see sõna võib tähendada ka vaimulikku kasvamist. Jaanuarist on koguduse nõukogu ja vabatahtlikud abilised kogunenud kaheksal korral Misjonikeskuse töötajaja Juhani Pörsti juhenda

usel, et arutleda ja otsida lahendusi koguduse kasvamiseks. Igal korral järgnes lühikesele piibliteksti uurimisele ja arutelule vestluse koguduse elu arendamise võimalustest. Koolitaja ettepanekul valida välja üks koguduse elu jaoks kõige tähtsam teema otsustas nõukogu nimetada misjonitöö ehk evangeliseerimise. Selle nõrkus on kül, et see haarab enda alla väga mitmesuguseid tööloike lastetööst meediani. Kõige paremini toob see aga esile, et kuulutustöö ei ole mitte üksikute entusiastide hobi, vaid kõigi ülesanne, kes on ristimises kutsutud Kristuse järgijaks. Kogudus võib korraldada mitmesuguseid sündmusi ja et need haaraksid kaasa uusi inimesi, võivad kaasa aidata kõik inimesed. Nii ongi sellel aastal korraldatud kirikukontsert ja perepäev. Ettevalmistamisel on ühislaulmine ja noortetöhtud.

Märkimisväärset koolitus-sündmusi on olnud ka isa Karl Stehlini (FSSPX) peetud kaks rekollektsiooni, milles ta kirjeldas süstemaatiliselt ja elavalt meie usu põhialuseid ning vaimulikku kasvamist. Kokku osales rekollektsioonidel 60 inimest.

Perepäev

Pühapäevakooli uus õppeaasta algas 17. oktoobril perepäevaga. Korraldajaid rõõmistas perepäevast osavõtjate rohkus, osa võttis 30 last ja 30 täiskasvanut, neist noorim 4kuine ja vanim 82aastane.

Eelkooliealised lapsed said ronida emade-isadega kiriku

Perepäev Märjamaa koguduses.

Sündmused 2010

6. veebruar. Isa Karl Stehlin viib läbi rekollektsiooni „Sissejuhatuse vaimulikku ellu“.

17. aprill. Isa Karl Stehlin viib läbi rekollektsiooni „Vaimulik kasvamine“.

1. mai. Talgupäev. Koristamine kirikus ja kogudusemajas

23. mai. Leeripüha. Ristitakse 9 inimest, konfirmeeritakse 7.

8. august. Festivali Märjamaa Folk lõpujumalateenistusel laulab Andres Jäätma.

30. august. Palverännak Kursi, Äksi, Võnnu ja Kambja kirikutesse.

31. august. Kuldleeripüha.

17. oktoober. Perepäev.

1. oktoober. Algab vana pastoraadi ja abihoonete lammutamine.

7. november. Leeripüha. Konfirmeeritakse kaks inimest.

võlvidele ja kiigata orelisse, vanemad lapsed ronisid ka kiriku torni.

Kirikuaias pandi suurte ja väikeste osalejate täpsus ja tähelepanu proovile võistlusmänguga, mille aitasid korraldada koguduse vanemad liikmed. Kogudusemajaja astujaid võeti vastu Helju Unga valmistatud pannkookide ja muu suupärasega. Et iga laua taha istuvat peret kutsuti laulma söögilaulu, said sõnad „Issand, leiba õnnista, ole ikka meiega. Aamen“ varem saabujaile päris selgeks, nii et viimased tulijad said seda laulda juba suures ühehäälses kooris.

Kui koogid söödud, kuulasisid suured ja väikesed pühapäevakooli näidistunnis jutustust, kuidas vaal Joonas ära neelas. Lapsed said meis-

terdada Joonas, vaala ja paadi ning kleepida sellele pühapäevakooli ajakava.

Päeva lõppedes lauldi Aet Reinholdi juhatusel laulu „On kogu maailm Sinu peo peal...“ Perepäeva korraldamisele aitas kaasa 15 abilist.

Kui kaks väikest tüdrukut, Riin ja Elisabeth, koju läksid, arutasid nad omavahel, et tulevad järgmisel nädalal jälle. Kui nad kuulsid, et järgmisel nädalal pühapäevakooli ei ole, vastasid nad, et tulevad ikka.

Leer

Märjamaa Maarja kirikus ristiti nelipühäl, 23. mail üheksa ja leeritati seitse inimest. Leerirühma nimel pidas kõne Merlin Suurna: „Et oma elu muuta, ei pea raskelt haigestuma, autoõnnetust või muud selletaolist üle elama.

Piltlikult öeldes võib uue lehekülje elus keerata igaüks, kes seda vaid ise soovib. Kirikus käimine, ristimine ja leeritamine ei tohiks olla kui moevoor, mida järgida. Märjamaa Maarja kogudus on aga nagu avatud uks, kuhu iga mööduja võib sisse astuda. Meiegi astusime igaüks eri põhjusel või olulise põhjuseta sisse ja ees ootas lahke, tingimusteta, armastav ja toetav kogudus. Ole noor või vana, laps, mees või naine, haige või terve, tulla võib igaüks, kõik on oodatud. Meie leerikursusel osalesid teiste seas nii ema kui ka tütar ja lapselaps. Leerikursus on andnud juurde teadmisi, õpetanud muu hulgas hoolivust ja sallivust ehk väga mitmeid põhimõtteid, mis on lihtsad ja iseeneestmõistetavad, kuid mida kipume unustama. Oleme leerikursuse jooksul kasvanud ja kasvamas nagu puu, mis algul on väike ja armetu, kuid kui tema eest hoolitseda ja veega kasta, see juurdub, sirgub tugevaks ja suureks. Täna leeripühaga saame lugeda leerikursuse lõppenuks, aga tegelikult oleme väga alguses, oleme alles teel...”

Leerilapsel kinkisid kogudusele pihlakaistiku, mis leidis oma koha kogudusemaja sissepääsu lähedal. Tänavu oli Märjamaal veel teinegi leeripüha, 7. novembril andsid oma töötuse kaks leerilast.

Visitatsioon

6. septembril visiteeris praost Tiit Salumäe koos saatjatega Märjamaa kogudust. Külalastati nii kohalikku gümnaasiumi kui ka vallavalitsust. Kogudusemajas peetud koosolekul osales tosin koguduseliget. Päev lõpetati missa ja kokkuvõtete tegemisega kogudusemajas. Eelmised visitatsioonid Märjamaa koguduses olid aastail 1925 ja 1995.

Illimar Toomet
Koguduse õpetaja

Martna Püha Martini kogudus

Hooldajaõpetaja Kari Tynkkynen (puhkusel 1.05.2010–1.08.2011), hooldajaõpetaja Tiit Salumäe, juhatuses esimees Kulle Reinhold. 90601 Martna, Läänemaa.
Tel 479 2682, 528 0635. E-post martna@eelk.ee Kantselei avatud T kl 11–15.
Jumalateenistus kuu 1. ja 3. pühapäeval kl 13. SEB 10602003962009.

Lähenemas on advendiaeg, jõulud ja aastavahetus

Ma ei hakka kurtma meie koguduse raskuste ja toimetuleku üle — tähtsam on tänada Jumalat, sest tema abiga on meie kogudus olemas. Loodan ja usun, et mida oleme teinud, on saanud Jumalalt toetuse ja õnnistuse.

Meil on palju sõpru, kes on meid oma võimalusi ja võimeid mööda aidanud. Täname südamest OÜ Viljatarret, OÜ Kirjakut, OÜ Fazendat, Maag Lihatoöstust, Martna volikogu ja vallavalitsust, Lääne-Nigula kogudust ja sõpru Marttilast, Keski-Porist ning Rootsist. Läheb südamesse, kui sulle öeldakse, et „kui kuidagi ei saa, siis kuidagi ikka aitame“. Suur südamlük tänu terve koguduse poolt kõigile, kes on ulatanud oma abistava käe.

Ise oleme ka midagi suutnud organiseerida. Nüüd on meie kogudusemajal uus nõuetekohane trepp ja nüüd

Viimastel aastatel on remonditud Martna pastoraati. 2010. aastal korrastati sissepääs ja ehitati varikatus.

saavad meid külastada ja teenistusest osa saada ka raskustoolis inimesed. Muutsime hubasemaks kogudusemaja esiku ja jätkame kasutatud riiete annetustumüüki. Vald

korrastab keskuses külaplatsi, kuhu tuleb laululava koos kõrvalruumidega. Loodame seal korraldada kiriku laulupäevi.

Kõrvalmajas asub tore pere

— Martna põhikool. Kui mingi mõte tekib, mida võib koos lastega teha, ja sellest direktorile helistan, tuleb väikese mõtlemise järel direktorilt Tiit Aedmäelt muhe vastus: „Aga teeme siis ära!“ Abi saame ka aasta parimalt muusikaõpetajalt Piret Paabolt. Tore, et sellised inimesed on meile nii lähedal!

Praegu teenib kogudust praost Tiit Salumäe. Eriline tänu meie organistile Lia Salumäele, kel jätkub kannatust ja tahet meilt õiged noodid välja meelitada ja lauluks kokku seada. Jõulude ajal on meiega Kari Tynkkynen, kes peab kirikus jõulujumalateenistuse.

Armas kogudus, soovin kõigile aasta kaunimal õhtul rahu südamesse ja soojust kodudesse!

Kulle Reinhold
Martna koguduse juhatuses esimees

Martna tegus aasta

Lõppeva, 2010. aasta märksõna Martnas oli koostöö ja ühistegevus.

Eesti iseseisvuspäevale pühendatud koosviibimisel kuulutati välja Martna valla lipukavandi konkurs. Konkursile saabus 36 tööd. Kõik autorid on kohalikku päritolu. Sõelale jäänud 15 kavandi seast paluti rahval oma lemmik valida. Enim häält saanud kavandid tuli autoritel vastavusse viia heraldikareeglitega. Peagi tuleb vallavolikogul otsustada, milline on meie valla lipp.

Martna päevakeskus pidas tänavu 10. sünnipäeva. Praegu käib nende ruumides remont. Pannakse uued aknad, vahetatakse välja põrandad, tuleb uus valgustus ja soojustus. Tööd peavad valmis saama uue aasta alguses.

Rõudes avati pidulikult Rõude noorte- ja perekeskus. Seal on saun, mullivann, lõõgastusruumid ja tulevikus pakutakse massaaži. Rõudes olid ka käsitööpäevad „Kirivöö Läänemaal“ ja

„Puupäevad“ ning kuulutati välja rahvariide aasta.

1. mail olid üle Eesti talgud „Teeme ära!“. Meie vallas tegutses üheksas kohas. Korrastati ka Martna kalmistut ja Paumani tiigi ümbrust. Talgulis oli 220 ringis. Valla poolt pakuti kõigile kooli kokkade tehtud suppi ja magusat saiakest.

Algatatud on Martna tiigi ümbruse kujundusprojekt, et sellest saaks mõnus kooskäimiskoht. Plaanitud on rajada laululava koos tantsuplatsi ja külakiigega; lõkkeaseme-koht; pinkide ja laudadega toitlustusala, kus on koht ka puhvetile; väike seiklus- ja treeningrada. Vaja on vedada elekter ja paigaldada pisut välisvalgustust. Need on esialgsed mõtted.

Kolmandat aastat peeti „Leemekulbiliigutajate“ kokkutulekut. Osalejad töid konkursile oma keedetud talvevarusid ja lemmikpõlle. Kohapeal tehti põllenäitus, selgitati välja, et kõige isuäratavam hoidis on „Sügisene

jaaniuss“, mille autor oli kooli kokk Anne Laur. Meie kooli kokad jõudsid koolisööklate konkursil seitsme parema hulka Eestis.

Esimest korda pidasime Martfesti. See on kahe sõprusvalla, Martna ja Marttila ühine rahvapidu. Peo nimetuses tähistab „mart“ mõlemat sõprusvalda, „f“ on Finland ja „est“ teadagi Eesti. Marttilast oli kaks bussitait rahvast, kokku 80 inimest. Esimest korda tuli sõprusvald Marttila meile külla nii suure hulga inimestega. Järgmisel aastal on plaanis teha vastuvisiit, millest saab osa ligi 50 vallakodanikku.

Peaministri tänukirja said Martna vallas kauni kodu omanikud Ilona ja Andres Kruusel (Pärna talu, Kasari küla), Agnes ja August Talirand (Toome talu, Kasari küla), Ly ja Aksel Kargu (Mölli talu, Rõude küla), Ölme Simpson (Mäeotsa talu, Rõude küla). Lääne maavalitsus andis Martna vallale Läänemaa 2010. aasta koolitussõbralikuma omavalitsuse tiitli ja tunnustas Martna põhikooli lauluõpetajat Piret

Paabot. Martna koguduse õpetaja Kari Tynkkynen on olnud koguduse rahvale sümpaatne ja hooliv. Martna vallavalitsus andis talle tänukirja hea koostöö eest.

Ehmja metsas kaevati välja kunagine metsavendade punker, mida tahab Kaitseliidu Lääne malev tähistada mälestuskiviga. Lääne malev kutsus kaevamistele appi arheoloogi Mati Mandeli, et saada teavet punkris elanud metsavendade ja 21. jaanuaril 1946 sealsamas peetud lahingu kohta. Lahingus sai surma viis meest. Kaitseliit tahab mälestuskivi avada tuleva aasta jaanuaris, mil punkri-lahingust möödub 65 aastat.

Aasta jooksul on meie vallas olnud väga palju üritusi, mis on toimunud tänu koostööle. Mitte raha ei tee rikkaks, vaid sõpruskond!

Hoolivuse ja armastusega loome sisemise rahu, enesekindluse ja optimismi ka tuleviku suhtes.

Kauneid jõule ja head uut aastat!

Tiiu Aavik
Martna vallavanem

Pikavere palvemaja korstnast tõuseb ohvrisuits Issandale

Pikavere palvemaja asub maalilises Pikavere külas, kus talude ja karjamaalappide vahel looklevad kaitsealused paest laotud kiviaiad. Olen saanud oma kaaslasteks Mihkli koguduse diakoni Toomas Maarandi, koguduse liikme Kalju Lootsmanni ja Gabor Bereczki.

Kalju Lootsmann tuli Koongasse 1970 maaparandusjuhiks ja võttis Silvi naiseks. Nüüd hoiavad nemad palvemajas elavana vaimuliku tule aset. Ungaris elav Mai Kiisk-Bereczki, pärit palvemaja kõrvalt Kalama talust, päästis Pikavere küla kiviaiad. Käis ja rääkis ja nõudis. Praegu on need riikliku kaitse all. Mai abikaasa Gabor Bereczki, Budapesti ülikooli emeriitprofessor, tõlkija ja keeleteadlane, on juba üle poole sajandi pikki suvepuhkusi Eestis veetnud.

Vana maja hõng

Pikavere 180aastane palvemaja on omamoodi kultuurireservaat.

Palvemaja laseb ära tunda ristimärk meesteukse kohal. Astud uksest sisse ja oled paarisaja aasta taguses ajas, kui jätta elektrituled süütamata. Seintes ja rohkest kasutamise läikivas puudus on säilinud vana hõng. Põrandal on laiad lauad, seintes sepanaelad ja meestepingirea kohal mütsinagi.

Maja on kohendatud erilise pieteeditundega. Vaheseina taga on lihtne väike saal pika lauaga. Pühapildid, valged linakesed kunstlilledega vaaside all, kõnepult ja harmoonium, toa valgeimas kohas akna juures. Pikad puust toekad istepingid umbes 300 istujale on tehtud 1890. Varem istusid inimesed pakupinki-

Mihklipäeva tähistamisel anti EELK tunnustusmärk proua Jutta Maarandile.

Pikavere palvemaja enne remonti ...

del, mis olid tehtud vana maja puudest.

Vennastekoguduse liikumisest innustunud talumeeste kätetööna seisab palvemaja aastast 1830 ühe maja jagu vanast tagapool. Esimene palvemaja, praegusest palju väiksem, sai püsti arvatavalt 1780. aastal Mälgu talu maale. Mürakas maakivi, mis praegu naistepoolse osa ukse ees, olnud vana hoone alusmüüris. Inimeste igatsus sõnakuulutuse järele oli nii vägev, et maja jäi kuulajatele väikseks ja otsustati ehitada uus.

Ühel pühapäeval loeti vanas palvemajas, järgmisel pühapäeval juba uue maja seinte vahel, millel, tõsi küll, veel katust polnud. Rahvas elas küll vaeselt, aga palgid ja lauad toodi kokku.

Suitsusammas ei kustu

Umbes 30 hingelisega Pikavere palvemaja on tegutsenud vaheaegade tagant. Pärast sõda pidas kuulutus- ja palvetunde Mihkli koguduse õpetaja praost Gustav Maarand (1912–2003), kellel oli palju teeneid, et Pikavere palvemaja on kogu nõukogude aja olnud Mihkli koguduse teenida ja püsinud terve.

Mihkli piirkonnas tegutsenud prohvet Järve Jaan olla öelnud: „Kõik kaob, kõik kaob, aga Mälk, Mälk jääb suitsema maailma otsani.”

Gustav Maarandi kõrval kuulutas ka 1987. a tormilumisel jüripäeval isakoju saadetud Mihkel Mälk. Tema mäletas veel aegu, mil Pikavere palvemajas elu kees. Olid laulukoorid ja pilliansamblid.

1930ndail oli õitse-aeg. Rahvas ei mahtunud palvetarre sisse, osa jäi õue. Palvemajad toetasid eestlaste laulu- ja muusikaharrastust, sest hernhuutlased pidasid vaimulikku laulu ja muusikat tähtsaks.

Nüüd kuulutab Pikaveres sõna diakon Toomas Maarand, kelle head abilised on Silvi ja Kalju Lootsmann.

Toomas Maarand oli eelmise aasta

... ja pärast remonti kevadel 2010.

Silvi Lootsmann kõnelemas palvemaja aastapäeval 31. juunil.

novembrini mures, sest maja katust oli viltu vajunud ja vajutas viltu ka korstna. Kõrvaltoa lagi oli kummis, 1970 pandud eterniitkatust habras ja auklik.

Riigi pühakodade programmist ja kultuuriministeeriumi kaudu tuli palvemaja katuse remondiks üle miljoni krooni. OÜ Rändmeister alustas tööd novembris 2009. Võeti maha vana katust, sarikad tõmmati sirgeks, pandi uus roovitus, renoveeriti laetalasid ja lage. Meesteukse juurde tehti uus eeskoda, üks otsaviil sai uue laudise ja teist viilu kohendati, katust kaeti uue kimmkattega. Laoti ka uus korsten.

Vennastekoguduse traditsioon eesti küldes on püsinud peaaegu 300 aastat, maamees sai emakeeles lugeda Jumala sõna.

Puupingil istudes on kerge ette kujutada siin kunagi oma undrukutes ja kuubedes istunud taluinimesi.

Nii nad kuulavad pärast hommikusi talitusi palvetunnis armuõpetust ja palvetavad rahva hea käekäigu eest. Alandlikult ja härdal meelel.

1854 oli Eestis 154 tegutsevat palvemaja, nüüd on neid alles kümme.

Sirje Semm

Lühendatult „Eesti Kirikust”

Nõva Püha Olevi kogudus

Hooldajaõpetaja Tiit Salumäe. Juhatuse esimees Kalle Veltmann.
91101 Nõva, tel 523 9175 (esimees). E-post nova@eelk.ee
Jumalateenistus kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 11. Swedbank 1120116909

Meie ühine alus — Kristus Jeesus!

Nõva koguduse naiskoor sai kutse osaleda rootsikeelse luterliku kiriku aastapidustustel Soomes. Pidu peeti Vaasa lähedal Munsala koguduses, Nõva koguduse sõprusuhted selle kogudusega aga ulatuvad aastate taha.

Meid võttis vastu alati naeruväine ja abivalmis koguduse juhatusesimees Jarl Roos, kes Nõva koguduse kõrval on abikäe ulatanud ka meie koolile, varustades tööõpetuse tunde nii töövahendi kui ka liivapaberiga.

Aastapäeva pidamine on

rootsikeelsel luterlikul kirikul Soomes pikk traditsioon, kus ollakse osaduses, palvetatakse, kuulatakse kooride esitusi vaimulikku muusikat, toimuvad piiblitunnid ja loengud.

Meie koguduse koor oli end eriliselt ette valmistanud. Ees ootas ju ei tea mitme tuhande inimese ees seismine ja eesti keeles Jumala armastuse sõnumi kuulutamine! Külastasime ka kohalikku vanadepäeva ja sellelgi palvusel kõlasid laulud nii eesti kui ka rootsi keeles.

Ühine väljasõit ühendab. Ühised ettevõtmised liidavad. Nii saime ka meie võõrsil omajagu kogemusi, kuidas tulla toime ja end väljendada piirkonnas, kus enamik inimesi kõneleb vaid rootsi keelt. Keelelistest raskustest olenemata oli üle kõigi nende päevade väga kogetav, nähtav ja julgustav teadmine, et meie ühine alus on Kristus Jeesus, kelle juures ei tehta vahet omal ja võõral, vaesel ega rikkal.

Kaisa Kirikal
Õpetaja

Talgud Nõva kogudusemajas

Igal aastal on Nõva kogudusemajas täidetud matkaliste ja laagrilistega, nii noorte kui ka vanematega. Eesmärk on olnud kõigil ühine: tulla Nõva mändide alla nautima vaikust ja puhkust, otsima ja leidma end, koguma jõudu uuteks ettevõtmisteks. Nii oli see ka sel suvel.

Ühistalgute hooaja avasime kevadel, mil koguduse aktiiv kogunes kiriku ja kogudusemajas ümber. Käed löödi külge kõigele, mis tegemist vajab. Ühises osaduses tunti rõõmu töö edenemise üle ja päeva lõpul tulemuste üle.

Üks paljudest, kes hindab Nõva kogudusemajas, selle asukohta, loodust, inimesi ja kirikut, on Pereraadio, kristliku hea sõnumi kuulutaja Eestis juba 15 aastat. Raadiomaleva suvepäeva- de päevakavasse mahtusid

Talgulised Nõva mändide all.

ühiskonnakasulik töö kogudusemajas ja selle ümbruses, puhkusehetked, ühised matkad looduses ja paar asjalikku mõttetalguhetke raadiotöö tulevikust.

Eriti meelde jäävad hetked jäid lõkkeõhtusse, mil kogu-

nesime lõkke ümber, laulsime südamelähedasi ja julgustavaid laule ning palusime Jumalalt õnnistust raadiotöö uuele, algavale hooajale. Vt lähemalt www.pereraadio.ee

Kaisa Kirikal
Õpetaja

Annetamine õpetab märkama

Juuli lõpus olevipäeva paiku on Nõva kogudus ikka meeles pidanud Norra kaitsepühakut püha Olavit. Ka sel aastal oli pidulik jumalateenistus, mille järel oli kõigil võimalus ossa saada ühisest kohvilauast ja kirbuturust.

Nõva koguduse annetusemüügi tulu on läinud kogudusetöö heaks. Kasutatud asjad on annetanud kogudusele eraisikud ja koguduse head sõbrad.

Turule eelnes kohalike inimeste seas tehtud üleskutse annetada esemeid, olgu need siis riided, jalanõud, kööginõud, lasteasjad, tehnika vms, mida oma majapidamises enam tarvis ei lähe, kuid mis on korralikud, terved ja kasutuskõlblikud ning mis võiksid rõõmu valmistada teistele.

Milline on olnud meie kogemus? Meie inimesed on abivalmis, vastutulelikud, helled ja sõbralikud.

Oleme kogenud neil paaril-kolmel korral, mil kirbuturg on nädalavahetusesti olnud kogudusemajas avatud, et inimesed astuvad hea meelega meie juurest läbi, uurivad, kuidas kogudus elab, ja tunnevad siirast heameelt, et ka Nõval pakub keegi väga väikese tasu eest korralikku kaupa.

Loodame, et Taevaisa annab meile edaspidigi võimalust olla Nõva elanikele toeks majanduslikult raskel ajal.

Kaisa Kirikal
Õpetaja

Täiuslik pühapäev

Koguduse kooril pole praegu just parimad ajad. Liikmete lahkumine vananemise, haiguste ja elurutu tõttu koorist on tekitanud kollektiivi 56. tegevusaastal tõsise madalseisu. Õnneks pole laululust ega -huvi kadunud. Tulevad juurde ka uued värsked hääled, näiteks soprani häälerühma.

Igasse hooaega mahub ka mõni väljasõit, pikem reis. Sel aastal osaleti vaimulikul laulupäeval Tartus. Kõige rohkem on lauldud Läänemaa kirikutes. Tänavu käsime Eesti kõige uuemas luterlikus kirikus — Viimsi Püha Jakobi kirikus. Kirik pühitseti 25. juulil 2007 ja 2008. aastast teenib kogudust Mikk Leedjärv. See oli tähtsaim põhjus sõitu planeerides. Tahtsime lähemalt tutvuda tema tööga Viimsi koguduses ja laulda väljaspool kodukirikut oma repertuaari parimaid laule.

Reis on suur vaheldus igapäevarutiinile, kuid veidi hirmutav oli mõte esineda nii väikese koosseisuga. Ei taha ju oma auväärsele koorile kehva laulmisega häbi teha! Proovides olime usinad, muidugi saime julgustust oma staažikalt koorijuhilt Toonilt. Laulmine Viimsis sujus üle ootuste. Kirikulisi oli sel pühapäeval meid ja Miku jutlust kuulama tulnud parasjagu. Selle uue ja moodsa kiriku akustika toetas suurepäraselt meie väikest esinemist ja tagasisidegi oli positiivne.

Koosmusitsemise kõrval avardab selline reis kindlasti ka silmaringi. Üks asi on vaadata kirikust pilte, teine aga olla ise kohal, tajuda kõikide meeltega interjööri, istuda koguduse keskel, saada osa teenistusest ja sakramendist. Mulle meeldis väga Miku jutlus, tema jutlustamise laad pani iga sõna tähele panema ja nii mõndagi tarkust sealt oma teele kaasa võtma.

Pühapäev, 24. oktoober jääb mälestustesse helendama pikese vaimse tähena. Aitäh Viimsi kogudusele meid vastu võtmast!

Helve Lehtmaa

Heinrich Gutsleff mälestuseks

Mälestusmärgi pühitsemine. Vasakult: õpetaja Ants Leedjärv, Kullamaa vallavanem Jüri Ott ja Eesti Piibliseltsi peasekretär Jaan Bärenson.

Laupäeval, 5. juunil kogunes sadakond inimest Kullamaa kiriku peavärava ette õpetaja Heinrich Gutsleffile pühendatud mälestuskivi avamiseks.

Heinrich Gutsleff sündis 1680. aastal Tallinnas tollase Pühavaimu koguduse õpetaja Eberhard Gutsleffi pojana. Õppis usuteadust Kieli ülikoolis ja täiendas hiljem end Halles August Hermann Franke juures. 1706 kuulus ta komisjoni, kes pidi valmistama ette põhjatestimurdelise Uue Testamendi trükkimise. 1707. aastal saadeti ta koos Uue Testamendi käsikirjaga kuningas Karl XII juurde — kuningas oli parajasti sõjakäigul Saksamaal —, et nõutada luba Uue Testamendi trükkimiseks Saksamaal, sest kodumaal oli olukord Põhjasõja tõttu segane. Kahjuks ei saanud ta kuningaga kokku ja seekord jäi luba saamata. 1710 sai temast järgmiseks 37 aastaks Kullamaa koguduse õpetaja.

1719 sai ta Läänemaa praostiks, ta oli 1717. aastast kuni surmani 1747 Tallinna konsistoriumi assessor. Tema peamiseks tööks koguduse õpetaja töö kõrval jäi Uue Testamendi ja lauluraamatu väljaandmine ning talurahva harimiseks koolide asutamine.

1715 trükiti valminud Uut Testamenti 400 eksemplari. See arv ei olnud küll suur, kui arvestada, et aastal 1739 ilmunud Piiblit trükiti juba veidi üle 6000 eksemplari. Nii võis vähemalt igas külas Eestimaal leiduda Piibel.

Mõne aastaga jõudis Gutsleff nii kaugemale, et senise 2–4 nädala asemel anti noortele õpetust 9–10 nädalat aastas. Rohkemat ei võimaldanud talutööd. Gutsleff kirjutab, et maarahvas on niisama võimeline midagi taipama kui targad sakslased siinmail. Seega ei olnud küsimus selles, et eestlased ei olnud võimelised õppima. Neile tuli selleks ainult võimalus anda. Gutsleff kirjutab, et ka vanemad talupojad ja lastega naised näitasid üles huvi lugema õppida. Kogu Gutsleffi teenimise aeg Kullamaal jäi Põhjasõja ja selle järgsesse raskesse aega. 1710. aastaks olid katk ja nälg jätnud Kullamaa kihelkonda alles vaid 700–800 inimest, kuigi varem oli neid 3000–3500. Sellele vaatamata oli huvi ja vajadus vaimuvalguse järele.

Seega on Kullamaa rahval põhjust tänulik olla, et siinmail on töötanud selline mees nagu Heinrich Gutsleff.

2012. aastal täitub Kullamaal elanud ja töötanud kiriku-, keele- ja kirjamehe Heinrich Gösekeni sünnist 400 aastat. Loodame, et siis saab teisel pool väravat olema teinegi kivi teise väärika mehe mälestuseks. Nagu ütleb kohalik koduloolane Ilmar Jõesoo, on Kullamaa kihelkonnal priske kultuurikiht.

Ants Leedjärv
Koguduse õpetaja

Kolm Tobiase põlvkonda Kullamaal

Pühapäeval, 15. augustil peeti Kullamaa kirikus ja kalmistul matusetalitust.

Kullamaa kalmistu mulda jõudis puhkama Rudolf Tobiase noorima lapse, helilooja ja koorijuhi Helen Tobias-Duesbergi põrm.

Helen sündis pärast oma isa surma 11. juunil 1919 New Yorgis. Nii kaugel sünnikoha sai ta seetõttu, et ta ema tutvustas seal eelmise aasta oktoobris lahkunud abikaasa helitöid. Heleni lapsepõlv ja kooliaastad möödusid Eestis, kuid 1944. aasta sõjasügis

viis temagi kodumaalt. Algu tuli leppida eluga Saksamaa põgenikelaagris, 1950. aasta alguses sai uueks kodumaaks USA ja New Yorgis elas ta aastaid tunnustatud helilooja ja koorijuhina. Issand kutsus ta ajast igavikku 4. veebruaril 2010.

Nüüd puhkab Kullamaa kalmistul kolm Tobiaste põlvkonda muusikuid: köster Johannes Tobias, tema poeg Rudolf, kes on Eesti vaimuliku muusika teinud tuntuks terves maailmas, ja tema tütar Helen Tobias-Duesberg.

Ants Leedjärv
Koguduse õpetaja

Kes ma olen?

Novembri ühe pühapäeva teema oli „Kahe riigi kodanikud”. Nagu tavaliselt, oli ka sel pühapäeval kirikus vähe inimesi. Minu mõtetesse jäi see teema aga kauaks püsima.

Kui paljud kristlased teadvustavad, et nad on kahe riigi — maise ja taevase riigi — kodanikud? Mida tähendab olla ühe riigi kodanik? Eesti Vabariigi kodanikena teame, et meil on riigi seadused, mis juhivad meie elu. Me püüame neid täita ja olla kuulekad. Mida tähendab aga olla Jumalariigi kodanikud? Kuidas täidame Jumalariigi seadusi? Püha ristimise kaudu olemine Jumalariigi kodanikud ja meil on eriline seisus, Jumalalapse seisus. Kas me aga mõtleme, et ka selles riigis on oma kord ja seadused — enamgi veel kui maises riigis? Millised on need seadused, kas me täidame neid ja elame nende kohaselt? Kui sageli loeme Piiblit, kus meile antakse kristlaseks olemise õpetust? Kas on kristlasena elada üldse võimalik Piiblit lugemata ja palvetamata?

Nii võiks palju küsimusi esitada. Et suudaksime natukenegi elada Jumala tahte kohaselt, saame vastuseid ka koguduse elus osaledes. Kirikus käies, piiblingis ja muudes kooskäimistes ühe perena olles. Kogudus ongi nagu perekond, kus ühiselt elatakse kristlase elu. Vaimset tasakaalu ei ole võimalik saavutada üksi, sest kui püüame Jumalale lähemale, paneb suurim vaenlane — Saatan — meie tee kinni ega lase edasi, me jääme tema võimusse. Kui me oma kodus oma pere liikmeid ei toeta ega aita, muutub elu võimatuks. Nii on ka kristlastena elades: vajame omavahelisi vestlusi, koolitusi ja palvetamist. Siis võime loota Jumala armule. Jumal on meile kinkinud mitmesugused anded, millega koguduses kaasa teenida. Olgem siis Jumalale kuulekad lapsed ja aidakem kogudus varjusurmast välja tuua — see on iga liikme ülesanne!

Ärgem unustagem Jumalat tänada kõige hea eest, mida olemine Temalt saanud!

Kogudus ootab sinu kaasabi!

Tooni Leedjärv
Koguduse organist

Kirikumuusik,
Haapsalu koguduse
organist ja koorijuht
Lia Salumäe on
kogudust teeninud
35 aastat. Fotol
koos tütre tütre
Mariiga.

Lahtiste kätega õpetajaproua

Minu esimene mälestus Liast on aastast 1981. Jalutasin oma esimese tütre Viigi ääres ja nägin seal seismas naist, kelle ümber oli neli väikest tüdrukut — kõik hoidsid ema ligi, ema oli rahul ja õnnelik. Siis ma veel ei teadnud, kes ta on, seda kuulsin hiljem. Üks teadja sõnas, et see on õpetajaproua. Nõukogude ajal kasutati seda sõna vaid eestiaegsete inimeste kohta, Lia oli aga noor naine. Juba siis oli mul tahtmine temaga tutvuda.

Kaudselt kohtusin tema kaksikutest tütarde Mirjami ja Maria kaudu, kellele õpetasin muusikakoolis solfedžot. Mind hämmastas tüdrukute käitumine, kui nad tunni lõppedes tegid ukse juures niksu ja ütlesid head aega. Nad olid ilusa häälega andekad lapsed, kellel oli igaks tunniks harjutus õpitud — kohe näha, et kodus tunti huvi tütarde õpingute vastu.

Meie esimene kohtumine oli 1990. aastal, mil Lia kutsus mind kui muusikakooli õpetajat ja koorijuhti kiriku juures lastekoori tegema. Ta oli tol ajal lapseootel ja ütles,

et oleks vaja abi. Sel ajal oli kirikusse tulijaid palju — tegutsesid segakoor, noortekoor, rohkearvuline tütarlastekoor ja lastekoor. Olin nõus, sest minulgi oli kodus kolmekuine poeg ja natuke lastekooriga tegelda oli tore vaheldus. Nüüd sidusid meid ühised esinemised toomkirikus, pühapäevakool ja reisid.

Lastekoori reisil Helsingisse külastasime ka lõbustusparki. Igaüks sai viis päset atraktsioonidele. Lastel oli rõõmu kui palju! Meiegi Liaga suundusime ühe kiige moodi lõbustuse peale, mis alguses kiikus ja pärast tegi suuri ringe. Ma ei unusta seda tunnet elu lõpuni: hoidsime Liaga ühest raudtorust, pigistasime silmad kinni, oigasime ahastavalt ja soovisime nii väga maa peale tagasi.

Liaga oleme koos palju reisinud, ta on tore reisikaaslane — rõõmsameelne, rahulik, abivalmis, igast olukorrast väljapääsu leidev.

**Lial on palju rolle:
ema, abikaasa, vanaema,
ristiema, koorijuht,
organist, diakooniatöötaja,
muusikaõpetaja koolis.**

Toomkoor on meid veel enam liitnud. Nii mugav on kooril õppida laule kahe koorijuhiga, nii lihtne on paluda Lial asuda klaveri taha koori saatma, nii asjakohased on need nõuanded, mida ta jagab kõrvalseisjana.

Suure pere emana on ta pidanud kõike tegema. Tema abi on vaja läinud Koopa talu

laagrites toidu valmistamisel — igaüks ei saaks laagri kokana hakkama! Teda jätkub humanitaarabi jagama

ja talgupäevadel kaasa lööma. Õpetajaproua küll, kuid igaks tööks on lahtised käed!

Pühapäeviti kõlab kirikus orelimuusika. See on nii iseenesestmõistetav, sellela ei kujuta ette ühtki jumalateenistust. Nii on olnud aastakümneid. Oleme harjunud teda nägema igal pühapäeval kirikus oreli taga, pakkumas meile ilusaid muusikalisi elamusi — igaks korraks on ka midagi uut. Kas oskame olla tänulikud selle eest, et

ta on olnud terve ja jaganud muusikailu meiega? Kui oled haige, on asendajat raske leida. Õnneks on Lia tervis kirikukülmale vastu pidanud.

Kirikumuusikuna on tema üle rõõmustanud ka Ridala ja Martna kogudus. Lia mängu on kuulnud beebid ristimisel ja meie hulgast lahkunud inimesed oma viimsel teekonnal.

Lial on palju rolle: ema, abikaasa, vanaema, ristiema, koorijuht, organist, diakooniatöötaja, muusikaõpetaja koolis.

Lia ja Tiidu kodus on kasvanud üles viis last: Maria, Mirjam, Lydia, Lea ja Tiit. Vanaemahellust naudib viis lapselast. Koorijuhina hindavad teda segakoor ja toomkoor, õpetajana Oru kooli lapsed. Autojuhina on ta eneskindele ja julge — elus tuleb ju ette ka väga kiiret tegutsemist.

Lia on hea suhtleja, kuulaja, kaasamõtteleja, nõuandja, lohutaja. Tema peale võib loota ja temaga „luurele” minna.

Oleme õnnelikud, et ta on meie keskel siin ja praegu.

Sirje Kaasik
Koorijuht

Äkki on midagi kahe silma vahele jäänud?

Kas oled tähele pannud, et looduses lähevad asjad aina rohkem oma moodi? Meil oli eelmise talv päris talv — koos lume, külma ja kõige muuga. Ja suvi oli päris suvi — koos päikese ja hea heinasaagiga ja sügis oli päris sügis — hall ja vihmane. Kalateadlased räägivad kalavarude aeglasest taastumisest. Hüljeste ja kalakotkaste arv on kasvuteel, kormoranide arv väheneb. Tundub, et loodus asetab asju omale kohale.

Inimeste maailmas on veel näha teistsuguseid jooni. Riigikontrolli 2010. aastal koostatud aruandest „Riigi tegevuspuuetega inimeste ja töövõimetuspensionäride toetamisel” selgub, et füüsilise puudega inimeste osatähtsus rahvastikus kasvab pidevalt, ületab 2013. aastaks 120 000 piiri, ehk siis hakkab lähenema 10 protsendile prognoositud rahvaarvust. Millegipärast on nii, et piirkondades, kus on kõige suurem töötus, on ka kõige suurem hulk puudega inimesi. Näiteks oli 2009. aastal Põlvemaal puudega inimesi 22% ja tööealistest elanikest on 13% töövõimetuspensionärid. Harjumaal jällegi on puudega inimeste osatähtsus 5% elanikest ja töövõimetuspensionäre on 3% töötajatest. Läänemaal on 9% tööealistest töövõimetuspensionärid. Riigi kulutused töövõimetuspensionide maksamiseks on kaheksa viimase aastaga kasvanud viis korda. Riigikontrolli audit näitab selgelt, et puudega inimeste arv ja töövõimetuspensionäride arv on seotud piirkonna tööhõive määraga ja piirkonna elanike hinnanguga oma elukvaliteedile.

Äkki oleme siiski midagi kahe silma vahele jättnud? Inimese igapäevase toimetulekuvõime? Inimeste eluolu Eesti äärealadel? Inimeste sotsiaalse turvalisuse? Arvan, et riigil oleks õige panustada majanduse regionaalsesse tasakaalustamisse, toetada senisest rohkem töökohtade loomist väljaspool suurlinnu ning investeerida töötõrvishoiu arendamisse, selmet jälgida puudega inimeste ja töövõimetuspensionäride osatähtsus pidevat kasvu. Riiklikul majandus-, sotsiaal- ja regionaalpoliitikal seisavad ees suured ülesanded.

Ise saame siinkohal olla avatud ja aktiivsed. Saame pakkuda abi, kui seda suudame anda, ja saame küsida abi, kui seda vajame. Saame hoida oma eluviisid tervislikud ja olla teadlikud lähemal ja kaugemal toimuvast. Kõige rohkem innustab ja julgustab inimesi heade sõprade toetus ja eeskujud. Ettevõtjatega vestlemisel on kinnitust saanud, et kõige enam leitakse töökohti tutvusringkondade kaudu. Hoiame siis oma tutvussidemed tugevad ning töös. Sotsiaalsed võrgustikud peavad saama ka majandusliku turvatunde oluliseks osaks. Lihtsalt öeldes — hoiame kokku, siis saame kõigea hakka.

Neeme Suur
Lääne maavanem

Neitsi Maarja ja karjaste eeskujud

... karjased ütlesid üksteisele: „Läki nüüd Petlemma, et näha saada seda, mis on sündinud, mis Issand on teatanud meile!” Ja nad läksid rutates ja leidsid Maarja ja Joosepi ja lapsukese, kes magas söimes. Aga nähes teda teatasid nad sõnumist, mis neile oli räägitud selle lapse kohta. Kõik, kes kuulsid, panid seda imeks, mida karjased olid neile kõnelnud. Ent Maarja jättis kõik need lood meelde ...

Luuka 2:15–20

Nii pealkirjastas usuisa Martin Luther 1530. aastate alguses oma jutluse.

Eeskujul on tohtu jõud. Eriti jõulupühadel tuletavad inimesed meelde oma lapsepõlve ja seda, mida vanemad ja vanavanemad sel puhul on teinud. Marie Under kirjutab:

*Aasta kauneimal õhtul
Mõte käib kaugteid teid,
Peatudes kõigel ju*

lapseeest nähtul:

Täna see jälle kui aardeleid.

Head noored vanemad: jõulujal on pere traditsioonid ja isegi pisiasjad tähtsad. Traditsioone ei ole võimalik teeselda, eeskujud ei saa mängida. Peatselt möödub aasta oli Eestis lugemisaasta. Oma lapsepõlvest mäletan, et adventiõhtute juurde kuulus alati lugemine. Alguses ühe, siis kahe, kolme ja nelja küünla valguses. Lugemine ja kuulamine on üks mõjusaid adventi- ja jõulutraaditsiooni osi. Lugege ja jutustage häid lugusid!

Niihästi neitsi Maarja kui ka karjased on meile selles eeskujuks. Inglise jutustus oli sedavõrd kõrte ja veenev, et karjased otsustasid minna, kõrvale jättes oma töö, sündinud last vaatama. Maarja aga kuulas ja kandis seda läbi elu kuni selleni, mil ta pidi seisma oma Poja risti all. See on eeskujuks meile.

Martin Luther räägib jutluses järgmise loo: „Nii kirjutab kirikuisade elulugu mehest, kes pidas end suureks pühakuks; ta tahtis teada, kui kõrgel ta taevast pidi istuma. Siis näidati talle vilepillipuhajat, kelle sarnane ta pidi olema. Ta läks peagi tema juurde ja küsis: Armas sõber, mis head küll sina teed? Pillipuhaja vastas: Ma ei tee muud midagi, kui et mängin talupoegadele tantsuks. Ja kord juhtusin nä-

gema, kui minu kaaslased tahtsid häbistada üht tütarlast; ma takistasin seda ja päästsin ta. Teine kord ta küsis jälle, kellega ta sarnaneb. Siis vastati: kahe abielunaise. Ta küsis ka neilt nagu pillimeheltski, millised küll on nende head teod. Need vastasid: Meie ei tea midagi erilist pühast elust. Meil on kodu ja lapsed, nende eest hoolitseme nii hästi kui võimalik ja elame nii, et me teineteisega ialgi ei pahanda ega satu riidu. Siis läks isa ja ütles: Nüüd ma tean, et ei sobi ühtegi seisust põlata, kui tähtsusetu see ka poleks. Kõikjal võib teinida Jumalat ja olla vaga. Jumalale on meele järele igaüks, kes Teda kardab ja õigust teeb, olgu ta mis seisuses tahes.“

Nii lihtne see ongi. Hiljutiste sotsioloogiliste uuringute üks hea sõnum oli, et eestlased peavad kodu tähtsaks. Jõulutraaditsioonide hulka kuuluvad nii kodune jõuluõhtu kui ka ühine jõulukirikus käimine. Hoidkem siis jõulutraaditsiooni ja võtkem heaks eeskujuks karjased, kes läksid kummardama Jeesust; ja neitsi Maarja, kes pidas kõik meeles ja mõtles sellele oma südames!

Parimate adventi- ja jõulusoovidega

Tiit Salumäe
Praost

Jõuluuned

Suur riid puhkes jõululaupäeva hommikul.

„Sa ei lähe jõululaupäeval kuhugi!” hüüdis ema keset elutuba seistes ja lajatas triikimist ootava laudlina diivani seljatoele.

Üks surus lõua tigidalt ette ja hoidis silmadesse nõrguvat vett tagasi.

„Aga nad on mu sõbrad! Nad ootavad mind!”

„Jõululaupäeva õhtul! Kas neil teistel siis kodu ei olegi!” nähvas ema, kulmud kortsus, sama trotslikult ja sirgjooneliselt kui tütargi.

„Teiste vanemad lubavad kõik, ainult sina...!” süüdistas Üks.

„Jõululaupäeval peab pere koos olema!” seadis ema käed puusa nagu kahe sangaga pott.

„Sa ei saa üldse aru!”

„Hoopis sina ei saa aru!”

„Miks ma pean siin passima kogu aeg, mis lõbu mul sellest on, ma ei saa aru, miks sa tahad, et mul halb oleks?!” karjus Üks ja marssis oma tupp, uks mürtsatas kinni.

Emal surus huuled kriipsuks ja torkas triikraua seinale.

Jõululaupäeva õhtul heitis Kaks voodisse, ta tundis end unise ja üsna rahulolevana. Ta sirutas veel käe ja puudutas öökapi istuvat väikest pehmet rebast, mis lastekodus külas käinud jõuluvanal kotis oli olnud. Kommipakid olid suured ja külluslikud, rebased armsad ja pehmed, kuid nagu alati, igapäevaks täpselt ühtemoodi — on asju, mis ei muutu.

Omas kodus saavad lapsed vist ikka muidki asju, mõttes Kaks. Ei ole ju nii, et kõigil ainult kommid ja pehmed loomad.

Kaks pistis uue kommi suhu ja silitas mõtlikult rebast.

Kuidas näevad jõulud välja siis, kui lapsi on vähe, ütleme, kolm või neli? Ja kui peres on veel ema ja isa ja vanaema ja vanaisa, ja siis tuleb jõuluvana? Ja kui jõulupidu ei ole mitte koolisaalis, vaid kodus väikeses toas?

Kas siis laulab igapäev omaette, ise? Ja istutakse tihedasti üksteise vastas? Ja ema võib-olla vaataks, kas kõigile ikka jagub ühepalju häid asju, kooki või? Aga kui see oleks kodu, siis ju ei võetaks ka üksteise eest ära, eks.

Kaks mäletas, et vanasti väiksemana oli ta kõva häälega rääkivat ja hüüdvat jõuluvana isegi kartnud. Ja suuremad lapsed olid tema üle siis naernud ja teda meelega esimesena jõuluvana poole lükanud. Üksinda.

Kui ta oleks kodus elanud, siis ei oleks saanud nii olla. Emal oleks kindlasti tal käest kinni hoidnud ja temaga koos tulnud, teda julgustanud. Ja ridu meelde tuletanud, kui salm või laul meelest ära läheb. Kindlasti oli kodu jõuluvanal ka rohkem aega rahulikult istuda ja juttu

ajada, ja tal poleks siis vaja ka nii kõvasti rääkida ja hüüda, sest väikeses toas on muidu ka kõik kuulda.

Toa ülejäänud kolmest voodist kostis rahulikku hingamist, teised olid juba magama jäänud. Ainult Kaks lesis veel avasilmi ja silitas oma rebast. Ei tea miks, aga hinges oli kuidagi nagu valus ja üksildane. Kuigi suu oli magusat kommi täis.

Ühe ema istus see aeg üksinda kodus teleka ees, ekraan helendas, kuusepuul vilkuskid elektrikütinlad. Päril kurvalt vaatas ema kuuse alla pandud paari kingipakki, mis ootasid avajat, salatikaussi ja piparkoogivaagnat, mis ootasid sõõjat, vaatas kella ning ohkas. Peale Ühe ei olnud tal kedagi, nende pere oli nii pisike, kuid siiski olid nad teineteisel olemas. Välja arvatud täna, kuid just täna oleks Ühe ema sellele kinnitust vajanud.

Üks oli sõbranna juures peol, just nagu oli tahtnudki, kuid mõru süüdlaslik tunne saatis teda kogu õhtu. Paljusid sõpru polnud tulnudki, olid helistanud ja viimasel hetkel ümber mõelnud, kes jäänudki koju, kes sõitnud vanematega kuhugi vanaema juurde, kes lihtsalt ei viitsinud... Sõbranna ema maja teisest otsast tuli aeg-ajalt nende, noorte juurde, vaatama, kas neil ikka on seal süüa ja maiustada, lahtikäivast uksest voogas sisse nende sugulaste sõbralikku naeru ja aasimist. Aga nemad seal oma toas, just nagu ikka, kuulasid oma muusikat, sedasama mis ikka, ja rääkisid ning itsitasid oma koolijutte, neidsamu mis ikka, kõik oli nagu ikka.

„Ma vist lähen nüüd koju,” ütles Üks lõpuks.

Kodus mängis telekas tasakesi, tuba oli mahe ja hämar elektrikütinlalde valgus, laud oli kaetud. Ühe ema magas, pea diivani käetoel. Üks ei tahtnud teda äratada. Ta istus kuuse alla ja avas oma pakid. Siis ta sõi ühe mandariini ja istus veel natuke aega vaibal. Üks vaatas ema. Tal hakkas veidike kahju tänasest õhtust, emast ja tema ootamisest, ja mida rohkem ta selle peale mõtles, seda haledamaks muutus ta meel.

Üks tegi ennast hästi väikeseks-väikeseks ja pugus tasakesi ema kõrvale diivanile. Emal ohkas unes, pani talle käe ümber ja tõmbas omale kõvasti kaissu. Just nii, nagu oleks Üks alles päris väike laps. Isegi haledus hakkas mööduma niiviisi ema kaisus lamades. Asemele tuli soojus, rahu ja uni.

Aidi Vallik
Kirjanik,
Haapsalu
koguduse
nõukogu liige

Õo on lõppenud, päev on lähedal

Schmalkaldeni kirikuringkonna tervitus

Armsad õed ja vennad Lääne praostkonnas, armsad Jõululehe lugejad! Täna, mil ma teile neid ridu kirjutan, on jäänud veel neli päeva igavikupühapäevani. See on kirikuaasta viimane pühapäev. Sellele järgneb advent, mil me valmistume Jumala tulekuks siia maailma. Nii teie kui ka meie juurde saabuvad jõulud, sest Jumal saab inimeseks ja avaldab seeläbi meile oma suurt armastust. Võime selle üle südamest rõõmustada ja seda tänulikult koos tähistada. Sellest rõõmust on kasvanud välja kõik meie jõulutraditsioonid — need, mis meil on ühised, ja ka need, mis on Eestis ja Saksamaal erinevad.

Kui me jumalateenistusel esimese adventiküünla süütame, kuuleme apostel Pauluse sõnu: „Õo on lõpule jõudmas ja päev on lähedal.” (Rm 13:12) See on meile lohutuseks ja meenutuseks, et pimedusest hoolimata saabub valgus. Jumal tuleb meie juurde Jeesuses Kristuses.

On ootuse aeg! Meie Issand tuleb ja ta ei vaiki. Jumal tahab, et saaksime tema armastusest igaks päevaks uut jõudu — hoolimata pettumustest, ülekohtust ja kannatustest, mida inimesed üksteisele valmistavad. „Õo on lõpule jõudmas ja päev on lähedal!” See sõnum annab jõudu elamiseks — kõigeks, mida teeme või ei tee, ja kõigeks, mida kogeme üksi või koos teistega.

Me ei pea ootama imesid, ei endalt ega teistelt. Ime on juba sündinud Jeesuses Kristuses, maailma lunastajas. Jumal tahab tulla meie ellu ja olla meie lähedal ka siis, kui me oma eluga toime ei tule ja enda ning teiste ees süüd kanname.

Me laulame hea meelega adventiajal oma koguduses saksa kirjaniku Jochen Klepperi sõnadele loodud laulu: „Õo on lõpule jõudmas ja päev on lähedal.” Selles laulus öeldakse, et oleme inimestena patused, kuid Jumal on meile armuline ja Tema valgus päästab meid pimedusest. See valgus suureneb iga adventinädalaga ja särab heledalt jõulupühade ajal, uuendades meie usku nii Lääne praostkonnas kui ka Schmalkaldeni kirikuringkonnas.

Meile jättis sügava mulje külaskäik kaunisse Eestisse juunis. Viibisime Tallinnas, Haapsalus, Kullamaal, EELK kirikupäeval ja laulupeol Tartus. Igal pool ja muidugi ka praost Tiit Salumäe kodus kogesime sooja külalislakust, saime kinnitust meie sõprussuhetele. Sõprussuhete loomisest on möödunud 15 aastat. Selle ajaga on nii mõndagi muutunud. Meie suhted on aga endiselt südamlilikud ja seovad meid elava kirikuga.

Ootame suure rõõmuga Lääne praostkonna delegatsiooni külaskäiku Schmalkaldeni kirikuringkonna pidustustele järgmise aasta oktoobris!

Südamlike tervitustega Schmalkaldenist, kõigest meie kirikuringkonna kogudustest ja eelkõige meie sõprussuhete toimikonna poolt.

Jumala õnnistust jõulupühadeks ja saabuvaks 2011. aastaks!

Michael Bedbur
Dekaan

2010. aasta jõuluaeg

Haapsalu

P, 28. nov kl 11 I advendi jumalateenistus. Laulab segakoor Sonore. Naiskodukaitse Lääne ringkonna lipu õnnistamine; **kl 17** kontsert „Advendivalgus“, TTÜ Vilistlaste Naiskoor; **kl 18** advendiküünla süütamine (konvendihoones õu).

P, 5. dets kl 11 II advendi jumalateenistus. Laulab koguduse segakoor; **kl 17** kontsert „Mis maa see on?“. Tütarlastekoor Canzone, Haapsalu Poistekoor ja Haapsalu Kammerkoor.

K, 8. dets kl 19 kontsert „Õige tasa“. Laulab Hannah. Piletiga.

R, 10. dets kl 18 kontsert. Margus Aru (laul ja kitarr). Piletiga.

L, 11. dets kl 13 koguduse jõulupuu toomkirikus; **kl 15** Kaunimad jõululaulud, soome keeles. Tallinna soome koguduse koor Pohjantähti.

P, 12. dets kl 11 III advendi jumalateenistus. Laulab naiskoor Kaasike; **kl 18** Tallinna Poistekoori jõulukontsert. Piletiga.

12.–20. dets lastele jõululinnus. Munk Bonifaciuse jõulud. Unustamatu jõuluseilus Haapsalu piiskopilinnuses. Piletiga.

K, 15. dets kl 19 kontsert „Ootsin pühi tulevada“. Mudilaskoor Ellerhein. Piletiga.

R, 17. dets kl 18 laulustuudio Do–Re–Mi jõulukontsert. Piletiga.

L, 18. dets kl 17 „Hingemuusikaga jõuluaega“. Liisi Koikson ja Paul Daniel (kitarr). Piletiga.

P, 19. dets kl 11 IV advendi jumalateenistus, leeripüha. Laulab toomkoor; **kl 18** kontsert. Peterburi muusikud. Piletiga.

K, 22. dets kl 12 ja kl 13 Haapsalu Gümnaasiumi jõulukontsert.

N, 23. dets kl 11 Haapsalu Wiedemanni Gümnaasiumi jõuluaktus; **kl 18** Arsise käsikellade ansambel, kitarrivirtuos Rémi Bocher (Kanada). Piletiga.

R, 24. dets kl 17 jõuluõhtu jumalateenistus. Jutlustab peapiiskop Andres Põder. Laulavad koguduse lasteansambel ja toomkoor; **kl 24** jõuluõo missa.

L, 25. dets kl 12 I jõulupüha jumalateenistus. Laulab koguduse segakoor.

P, 26. dets kl 11 II jõulupüha jumalateenistus.

E, 27. dets kl 18 johanneseapäeva kontsertaktus. Viuldaja Sebastian Wesman (Argentiina) ja Mai Nuudi (sopran).

K, 29. dets kl 19 kontsert „Magnificat“. Ansambel Cantores Narvensis.

R, 31. dets kl 17 vana-aasta jumalateenistus, laulab koguduse segakoor; **kl 23.15 silvester vigilia**.

L, 1. jaan kl 12 uusaasta jumalateenistus.

P, 2. jaan kl 11 jumalateenistus.

N, 6. jaan kl 18 kolmekuningapäeva kontsert „Veel kord jõululaule“. Esinevad koguduse koorid.

Hanila

P, 28. nov kl 13 missa Virtsu seltsimajas.

P, 12. dets kl 13 missa Virtsu seltsimajas.

R, 24. dets kl 17 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

P, 26. dets kl 13 missa Virtsu seltsimajas.

P, 2. jaan kl 13 missa Virtsu seltsimajas.

Karuse

P, 28. nov kl 14.30 missa kirikus.

P, 12. dets kl 14.30 missa kirikus.

R, 24. dets kl 15 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

P, 26. dets kl 14.30 missa kirikus.

P, 2. jaan kl 14.30 missa kirikus.

Kirbla

P, 28. nov kl 19 I advendi õhtupalvus. Süütame advendiküünla, muusika Gunnar Grenstein.

P, 19. dets kl 14 IV advendi jumalateenistus, koguduse jõulupuu.

R, 24. dets kl 15 jõuluõhtu jumalateenistus.

P, 26. dets kl 16 Lääne skautide maleva jõulujumalateenistus.

P, 2. jaan kl 14 jumalateenistus.

Kullamaa

P, 28. nov kl 11 I advendi jumalateenistus kirikus; **kl 17** adventitule süütamine.

P, 5. dets kl 11 II advendi jumalateenistus kirikus armulauaga. Piibliring.

P, 12. dets kl 11 III advendi jumalateenistus.

P, 19. dets kl 11 IV advendi jumalateenistus. Piibliring.

N, 23. dets kl 10 Kullamaa keskkooli jõulujumalateenistus kirikus.

R, 24. dets kl 16.30 jõulumuusika kirikus. **Kl 17** jõuluõhtu jumalateenistus.

L, 25. dets kl 11 I jõulupüha jumalateenistus kirikus armulauaga. **Kl 14** jõulujumalateenistus Risti hooldekodus.

P, 26. dets kl 11 II jõulupüha jumalateenistus Koluvere hooldekodus.

R, 31. dets kl 17 vana-aasta õhtu jumalateenistus kirikus, armulaud.

P, 2. jaan kl 11 jumalateenistus kogudusemajas.

N, 6. jaan kl 19 kontsert „Veel kord jõululaule“ kultuurimajas.

Lihula

P, 28. nov kl 11 I advendi jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 5. dets kl 11 II advendi jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 12. dets kl 11 III advendi jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 19. dets kl 11 IV advendi jumalateenistus kirikus armulauaga.

R, 24. dets kl 19 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 25. dets kl 11 I jõulupüha jumalateenistus kirikus armulauaga.

P, 2. jaan kl 12 kolme koguduse ühine jumalateenistus.

Lääne-Nigula

P, 28. nov kl 10 täisealiste leerikursus; **kl 12** I advendi jumalateenistus armulauaga. Järgneb advendiküünla süütamine Vabadussõja ausamba juures.

N, 2. dets kl 9.30 hommikupalvus.

L, 4. dets kl 11 lastehommik.

P, 5. dets kl 12 II advendi jumalateenistus, leeripüha jumalateenistus armulauaga, jutlustab õp Jouni Turtiainen Soomest; **kl 14** noorte leerikursuse perepäev.

N, 9. dets kl 9.30 hommikupalvus; **kl 15** eakate teetund Taebla vallamajas.

R, 10. dets kl 19 noorteõhtu Checkpoint.

P, 12. dets kl 12 III advendi jumalateenistus armulauaga.

T, 14. dets kl 19 piiblitund Taeblas.

N, 16. dets kl 9.30 hommikupalvus.

R, 17. dets kl 14 teetund Paliveres Lähturu tee 7; **kl 18** noorteõhtu Noortekas.

P, 19. dets kl 12 IV advendi jumalateenistus armulauaga, järgneb koguduse jõulupuu; **kl 13.30** noorte leerikursus.

R, 24. dets kl 17 jõuluõhtu jumalateenistus.

L, 25. dets kl 12 I jõulupüha jumalateenistus armulauaga.

P, 26. dets kl 12 jumalateenistus armulauaga.

R, 31. dets kl 17 vana-aastaõhtu jumalateenistus armulauaga.

P, 2. jaan kl 12 jumalateenistus armulauaga.

N, 6. jaan kl 17.30 piiblitund ja palveõhtu.

R, 7. jaan kl 17.30 piiblitund ja palveõhtu.

P, 9. jaan kl 12 jumalateenistus armulauaga.

Lääne praostkonnas

Martna

P, 5. dets kl 13 II advendi jumalateenistus kogudusemajas.

P, 19. dets kl 13 IV advendi jumalateenistus kogudusemajas.

K, 22. dets kl 13 koguduse jõulupuu kogudusemajas.

R, 24. dets kl 13 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus. Laulab koguduse koor.

R, 31. dets kl 15 vana-aasta jumalateenistus kirikus.

P, 2. jaan kl 13 jumalateenistus kogudusemajas.

Mihkli

P, 28. nov kl 11 I advendi jumalateenistus. Pühapäevakool. **Kl 14** palvetund Koonga raamatukogus.

P, 5. dets kl 11 II advendi jumalateenistus.

P, 12. dets kl 11 III advendi jumalateenistus. Pühapäevakool. **Kl 14** palvetund Koonga raamatukogus.

P, 19. dets kl 11 IV advendi jumalateenistus. Laulab Paikuse segakoor Sireli.

R, 24. dets kl 15 jõulujumalateenistus Pikavere palvemajas. **Kl 17** jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 25. dets kl 11 I jõulupüha perejumalateenistus.

P, 26. dets kl 11 II jõulupüha jumalateenistus.

R, 31. dets kl 17 vana-aastaõhtu jumalateenistus.

P, 2. jaan kl 11 jumalateenistus.

Märjamaa

• Missad ja tegevused toimuvad kogudusemajas, kui pole märgitud teisiti.

P, 28. nov kl 11 missa. Kirikukohv. **Kl 11** pühapäevakool. **Kl 17** advendipalvus Maarja kirikus. Rongkäik, advendiküünalde süütamine. Võta kaasa küünal või tõrvik.

E, 29. nov kl 18 palvetund.

T, 30. nov kl 18 missa.

K, 1. dets kl 18.30 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 2. dets kl 7.30 missa.

R, 3. dets kl 7.30 missa.

P, 5. dets kl 11 missa. Kirikukohv. **Kl 13** leerikursuse algus.

E, 6. dets kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 7. dets kl 7.30 missa.

K, 8. dets kl 18 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 9. dets kl 7.30 missa.

R, 10. dets kl 7.30 missa.

P, 12. dets kl 11 missa. Kirikukohv. **Kl 11** pühapäevakool. **Kl 14** laulame jõululaule koos EKA kammerkooriga (Märjamaa rahvamajas).

E, 13. dets kl 7.30 missa, **kl 18** palvetund.

T, 14. dets kl 7.30 missa.

K, 15. dets kl 18.30 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 16. dets kl 7.30 missa.

R, 17. dets kl 7.30 missa.

P, 19. dets kl 11 missa. Kirikukohv. **Kl 11** pühapäevakool.

E, 20. dets kl 7.30 missa. **Kl 18** palvetund.

T, 21. dets kl 18 missa.

K, 22. dets kl 18.30 missa, **kl 19** piiblitund.

N, 23. dets kl 7.30 missa.

R, 24. dets kl 17.45 laulab segakoor Ceres, **kl 18** jõuluõhtu jumalateenistus. Maarja kirikus.

L, 25. dets kl 11 missa.

P, 26. dets kl 11 missa; **kl 11** pühapäevakool.

E, 27. dets kl 18 missa, **kl 19** palvetund.

T, 28. dets kl 18 missa.

K, 29. dets kl 15 missa Kuuda hooldekodus. **Kl 18.30** missa; **kl 19** piiblitund.

N, 30. dets kl 7.30 missa.

R, 31. dets kl 18 missa Maarja kirikus.

L, 1. jaan kl 11 missa.

P, 2. jaan kl 11 missa. Koguduse jõulupuu.

E, 3. jaan kl 7.30 missa; **kl 18** palvetund.

T, 4. jaan kl 7.30 missa.

K, 5. jaan kl 18.30 missa; **kl 19** piiblitund.

N, 6. jaan kl 18 missa.

Nõva

P, 28. nov kl 11 I advendi jumalateenistus. **P, 12. dets kl 11** III advendi jumalateenistus.

R, 24. dets kl 11 jõululaupäeva jumalateenistus.

R, 31. dets kl 11 vana-aasta jumalateenistus armulauaga.

P, 9. jaan kl 11 jumalateenistus.

Piirsalu

P, 12. dets kl 13.30 II advendi jumalateenistus kogudusemajas.

R, 24. dets kl 14 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

L, 25. dets kl 14 I jõulupüha jõulujumalateenistus Risti hooldekodus.

R, 31. dets kl 12 vana-aasta jumalateenistus kirikus armulauaga.

Noarootsi

P, 28. nov kl 14 I advendi jumalateenistus vallamajas; **kl 15** advenditule süütamine vallamaja ees.

P, 12. dets kl 14 III advendi jumalateenistus vallamajas.

R, 24. dets kl 16 jõululaupäeva jumalateenistus Noarootsi kirikus.

R, 31. dets kl 14 vana-aasta jumalateenistus Noarootsi kirikus armulauaga.

P, 9. jaan kl 14 jumalateenistus.

Ridala

P, 28. nov kl 13 I advendi jumalateenistus kogudusemajas.

P, 12. dets kl 13 III advendi jumalateenistus kogudusemajas.

R, 24. dets kl 15 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

P, 26. dets kl 13 II jõulupüha jumalateenistus kirikus.

R, 31. dets kl 23.15 vana-aasta palvus kirikus.

Varbla

P, 28. nov kl 15 missa kirikus.

P, 12. dets kl 11 missa kirikus.

R, 24. dets kl 13 jõuluõhtu jumalateenistus kirikus.

R, 31. dets kl 15 missa kirikus.

P, 2. jaan kl 11 missa kirikus.

Vormsi

P, 28. nov kl 11 I advendi jumalateenistus.

P, 12. dets kl 11 III advendi jumalateenistus.

R, 24. dets kl 18 jõuluõhtu jumalateenistus.

L, 25. dets kl 11 I jõulupüha jumalateenistus.